

Documenta

Cum te poți apropia de o cultură

Adrian Grănescu

Ori de câte ori citim o carte tradusă din altă limbă ne gândim, oare, ne îndreptăm puțin gândurile și la țara autorului ei? Răspundem da, da, dar cu jumătate de gură, fiindcă nu întotdeauna este ușor să căutăm și, mai ales, să găsim informație complementară... Cum este ea, cum se deosebesc sau se aseamănă oamenii ei de noi? Uneori suntem ajutați de o prefață bună, dacă așa a fost întocmită ediția, alteori de notele traducătorului (puține sau multe) dacă există... Natural nu mă refer aici la cărțile scrise, în mod special, pentru a fi citite de străini. Un autor de beletristică scrie pentru semenii săi întru aceeași limbă... Sunt cărți care se traduc greu, sunt cărți intraductibile... Desigur nu orice carte îți trezește astfel de gânduri sau conexiuni... Așadar...

Cam așa făceam și meditam în primii mei ani de studenție, ba și mai târziu... Era un mod de-a aborda o cultură, mi-am explicat, mai apoi, o civilizație națională atunci când călătoriile peste hotare erau aproape imposibile: citind o carte, urmărind un film, vizitând o expoziție, ascultând o compoziție muzicală...

Lectura multor cărți traduse din literatura poloneză era pasionantă, iar faptul că acolo se putea scrie așa (adică altfel decât la noi) crea invidie dar și stimă... Iar de curiozitate, să nu mai vorbim...

Cu mulți ani în urmă când am citit cartea Mariei Kuncewiczowa, *Tristan 1946* (apărută în 1974 la Editura Univers, în traducerea Mariei Vîrcioroveanu) știam că ceva (foarte puțin) despre istoria foarte zbuciumată a Poloniei și mai puțin despre perioada ultimului război. De exemplu atunci am aflat despre ce înseamnă *wilia*, cina care se servește în noaptea ajunului de Crăciun, atunci când apare pe cer prima stea... Nu știu dacă am mai găsit pomenit acest moment în alte lecturi ulterioare, ba chiar am uitat de acest obicei polonez... și iată-l redescoperit de mine vizionând, mult mai aproape de zilele noastre, filmul lui Andrzej Wajda, *Katin*, momentul în care ofițerii polonezi prizonieri la sovietici așteaptă semnul celui mai mare în grad, anunțând începutul sărbătorii... Din aceeași carte am aflat mai multe amănunte despre viața polonezilor expatriați în Marea Britanie în timpul războiului, sau despre *Armia Krajowa*, armata (adevărată) a Poloniei. Din păcate adevărul trebuia să fie citit printre rînduri, ediția românească n-avea prefață iar notele de subsol (puține) erau scrise, oarecum, în doi peri: să înțeleagă cine are „cheia”, să nu priceapă cei care pot dauna apariției cărții. Nu o dată încercam să încep sau chiar să provoc discuții cu vîrstnici sau cu oameni informați despre Polonia interbelică sau cea din cel de-al Doilea Război Mondial. Practic despre anul 1939, despre dezmembrarea Poloniei, despre Răscoala Varșoviei sau despre Răscoala Ghetoului nu existau referințe (tipărite) în românește. Puținele existente erau foarte vagi, confuze... Omisiune intenționată, rea voință, prostie... Dacă vroiai să te informezi trebuia să te rezumi fie la bibliografie străină (dacă o găseai), fie la conversații („exploratorii”) cu oameni vîrstnici, care, dacă le cunoșteau nu puteai fi sigur că vor și să ți le împărtășească.

Mai citisem altădată stîrnit de un film de

Holul Bibliotecii Județene „Octavian Goga” în timpul vernisării expoziției

succes cartea lui Jerzy Andrzejewski, *Cenușă și diamant* (în traducerea Ninei Grigorescu, Editura pentru Literatură Universală, București, 1969). Cartea aparținea unui bun scriitor, unui scriitor cu o puternică atitudine civică (despre care, firește, nu știam nimic), un om curajos care a părăsit partidul comunist... Un atare exemplu era de neconceput la noi... Filmul, în regia (tot a) lui Andrzej Wajda, transcria cartea și datorită regizorului și actorilor mari o completa fericit. Romanul (dar și filmul) a reușit să dribleze normele realist socialiste, fiind un roman despre eroismul tinerilor polonezi în timpul celui de-al Doilea Război Mondial. Regizorul și actorul (regretatul Zbigniew Cybulski) mi-au constituit, mai departe, garanții pentru calitatea viitoarelor lor filme. Un lucru care, iarăși, ce-i drept, nu se putea întâmpla în țara noastră sau în filmele românești. Memorabilă a fost, în ecranizare, scena paharelor de votcă aprinse în amintirea și pomenirea celor morți... Doi supraviețuitori se întîlnesc imediat după război într-un local, umplu mai multe pahare cu băutura iar unul dintre ei pronunță numele celor pieriți în timp ce celălalt aprinde câte un pahar (o altfel de candelă) acestora... Nu neapărat legat de această scenă cel care s-a spus (la început) că i-a continuat, după moartea sa tragică și neașteptată, drumul artistic, Daniel Olbrychski îl caracteriza, citez din amintiri: o cană plină cu votcă, fața ta oglindită înăuntru, chipul omului... În același film (sau poate confund, într-altul?) primele zile de libertate (tot într-un local erau sugerate și prin faptul că un personaj scoate din ascunzătoare și desfășoară steagul polonez ducându-l să-l arboreze... Pe o muzică (foarte cunoscută) a lui Fryderyk Chopin, *La ci darem la mano*...

Tot în vremurile mele de început l-am „cunoscut” (citindu-l în românește) pe un foarte important scriitor, Jaroslav Iwaszkiewicz prin două ample culegeri de nuvele intitulate *Maica*

Ioana a îngerilor și Îndrăgostiții din Marona (ambele apărute la Editura Univers, una în 1971, alta în 1972). Ce lupte s-or fi dat cu cenzura noastră ca să apară cele două cărți numai Dumnezeu știe... Prima culegere conținea, printre altele, trei nuvele ecranizate magistral, în mod aleatoriu prezentate românilor înaintea cărților inspiratoare (*Pădurea de mesteceni, Domnișoarele din Wilko și Maica Ioana a îngerilor*). Două dintre ele chiar de mai sus pomenitul Wajda cealaltă de un alt mare regizor Jerzy Kawalerowicz. În primele două își consolida poziția nou cîștigată Daniel Olbrychski. *Maica Ioana a îngerilor* a cărei acțiune se petrece în plin Ev Mediu într-un teritoriu care deja, de mult, fusese luat de vecinul cel mare de la răsărit, anume în Smolensk... Filmul (poate și nuvela) a fost un mare succes în mod probabil și datorită subiectului religios-teologic (înțelegerea s-a făcut în funcție de cultura religioasă a fiecăruia). Printre altele o discuție între un rabin și un călugăr catolic necesita adînci cunoștințe... La celelalte nuvele acțiunea se desfășura într-o Polonie antebelică sau în Italia.

Este un lucru interesant care ar trebui să ne pună pe gânduri, toți cei trei autori au fost mai mult sau mai puțin asimilați de regimul comunist, oricum acesta din urmă i-a tolerat și s-a ferit să intre în conflict deschis cu ei. Parcă, nu-i așa, un pic, altfel decât la noi...

În vremea studenției mele am fost preocupat vreme de un an și ceva - la vîrsta de douăzeci de ani răgazul acesta înseamnă aproape o eternitate - să scriu un roman în care unul din personajele principale era Fryderyk Chopin. Era un roman care avea două planuri, unul contemporan (un tînar scriitor în formare inspirat și dezamăgit de iubita sa) și cel istoric în care marele compozitor și pianist era descris, printre altele, și în dragostea sa pentru Georges Sand. Cel de-al doilea plan necesita, normal, documentare pe care am făcut-o

din câteva cărți despre Chopin. Una dintre acestea era o traducere din poloneză, Jerzy Broszkiewicz, *Chipul dragostei* (traducere Al. Ștefănescu-Medeleni și Erik Valentin Frimu, Editura pentru Literatură Universală, București, 1962). Am reușit să umplu mai mult de o sută și cinzeci de pagini, scrise foarte mărunț... Le-am transcris, o singură dată, apoi... Încercarea a fost prea grea... A fost prima mea încercare de așa o anvergură... Am păstrat-o printre hîrțile „secrete”. Pînă la urmă încercările neconcretizate (sa să nu zic nereușite) îți aduc multe cunoștințe folositoare altă dată. Orice eșec are și o parte bună. Am cunoscut destul de bine, viața compozitorului polonez. Am ascultat cam tot ce se putea asculta în România acelor ani (concerte simfonice sau înregistrări pe discuri de vinil) în materie de Chopin...

Cartea poloneză despre marele compozitor îmi mai revelase (mie tînărului necunoscător) încă ceva: în cărțile despre muzică, despre compozitori se „citează”, așa cum cităm versuri cînd vorbim despre poeți cu portative. Este un lucru frecvent pe care prima oară l-am descoperit în acea carte (de fapt tot așa erau scrise și caietele program ale concertelor). Întîmplător sau nu l-am regăsit și în cartea *Străina*, aparținînd, aceleiași mai înainte pomenite, Maria Kuncewiczowa (traducere Olga Zaïcik, Editura Eminescu, 1974).

Cam tot atunci am văzut (de câteva ori) filmul *Nunta*, inspirat după piesa de teatru a lui Stanislaw Wyspianski, cu mari actori polonezi, printre care și Olbrychski. În dialogurile filmului scenaristul introdusese (în plus față de textul original) o aluzie la primele versuri ale imnului polonez.

Dar anii aceia sunt din perspectiva prezentului foarte îndepărtați... Ca și cărțile de atunci, ca și filmele s-au „intimizat” dacă pot spune așa, de parcă mi-ar aparține numai mie... Este normal, îmi spun, sunt propriile mele amintiri. Revenirile, invariabil, sunt dureroase... Așa l-am reîntîlnit prin 1987 pe Olbrychski în rolul unui personaj, Jan Bronski, un polonez, din *Toba de tinichea*. Filmul l-am văzut la o „ședință” clandestină de video... Ceva foarte obișnuit prin anii aceia. Cartea lui Günter Grass s-a tradus abia după 1990. Nebunia lectură urmată de vizionarea ecranizării sau invers vizionarea ecranizării și descoperirea ulterioară – din motive obiective – a cărții continuă și azi... Se vede treaba că așa ne este dat... Filmul ca și cartea ne introducea în miezul altei drame... Al Doilea Război din perspectiva germanilor. Gdanskul sau Danzigul. Tot o dramă națională... Olbrychski făcea legătura cu drama Poloniei. Iar fiecare receptor (cititor de carte sau utilizator de film) pătrunde adîncimile, sunt nevoit, iarăși, să mă repet, trece prin diferitele straturi, decodează după cît de ample îi sunt cunoștințele literare, istorice, culturale...

În loc de epilog același destin invocat în aceste rînduri mi-a adus o altă întîmplare, un film polonez, așa cum se spune în prezentarea sa, „inspirat dintr-o poveste adevărată”, *Miine mergem la cinema* și care ne prilejuiește revederea cu același Daniel Olbrychski în rolul unui bătrînel, evreu polonez care transportă spre întîlnirea cu iubita un autostopist în persoana unui tînăr și „chipeș” ofițer rezervist... La declanșarea războiului în septembrie 1939, prin hazard, chiar acest tînăr va rechiziționa pentru armată automobilul. Un rol episodic... Ofițerul și iubita sa vor muri de gloanțele trase dintr-un avion inamic, în fața cinematografului unde se pregăteau să intre... Mă întreb, involuntar, există, oare, și o carte anterioară filmului? Cînd o voi putea citi în românește? ■

Lucian Blaga - diplomat nepereche la Varșovia

Nicolae Mares

În anii 1926-1927 poetul, dramaturgul și publicistul român, unul dintre cei mai promițători intelectuali ai vremurilor, pe care Nichifor Crainic l-a considerat drept un dar oferit de Transilvania Regatului, a intrat în diplomație, ca atașat de presă la Varșovia. Au fost zece luni extrem de importante în biografia scriitorului dar și pentru relațiile culturale și de presă româno-polone, pentru istoria diplomației românești. Documentele inedite, păstrate în Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, privind perioada varșoviană, pe care le vom publica, cu ocazia celei de a 50-a aniversări de la moartea sa, pun în valoare activitatea neobosită a diplomatului pentru a combate presa de scandal din Polonia în care se publicau materiale dușmănoase, insinuante, unele chiar infame la adresa României. Interesantă și inedită este implicarea sa în redactarea unor materiale prin care încerca să ilustreze realitățile românești, aspecte privind literatura sau critica literară românească etc.

Nu lipsite de interes au fost și alte aspecte relatate în rapoartele și informațiile lui Blaga asupra cărora ne vom apleca în eseul nostru.

Aspecte culturale și politice româno-polone, despre situația internațională în rapoartele și informațiile lui Blaga de la Varșovia

Ca un individ care a străbătut adînc prin presa vremii, românească și străină, Lucian Blaga remarcă ușor, la Varșovia, că în propaganda culturală nu impresionează deloc simplul material informativ, după cum menționam mai sus. De aceea el și-a dorit ca ceea ce personal va scrie pentru ziarul de aici să fie de cea mai bună calitate. Și-au fost câteva materiale care îi fac cinste, cum arătam. Nu i-a scăpat privirii atente nimic din ce s-a spus despre România în plan bilateral, politic, economic sau cultural: bine sau rău. Și n-a făcut aceasta pentru sine, ci pentru a informa despre aceasta Direcția de presă și autoritățile românești. Nu s-a manifestat ca un boem din lumea literară ci ca un înalt funcționar extrem de disciplinat și conștiincios.

Și, ca o curiozitate pentru a ști ce se petrecea atunci la Varșovia și în lume, merită să evocăm unele din evenimentele petecute în prima parte a anului 1927 și cărora le-a fost martor.

Amintim astfel, chiar cronologic, relatarea pe care o face despre prezența pe scena muzicală din capitala Poloniei a dirijorului român, șef al Orchestrei Operii din București, Egizio Massini, venit în Polonia, așa cum a relatat „Warszawianka”, din 13 ianuarie, pentru a-l înlocui pe omologul polonez Mlynarski, la pupitrul Operei Varșoviene, dirijorul varșovian găzduit fiind la București pentru a dirija. Aflăm că Massini a dirijat la Varșovia, printre altele, *Carmen* și *Aida*. Blaga reține faptul că: „Articolul pe această temă din presa poloneză accentuează importanța acestui schimb de valori între cele două țări. În ce privește arta dlui Massini i se recunoaște multă tinerețe, multă pricepere și tot atîta temperament”.

Aflăm pe 22 martie despre faptul că, la rîndul lui, Mlynarski se bucură de un succes deosebit la București.

Cu regret din datele transmise nu rezultă dacă Blaga personal a participat sau nu la spectacolele susținute de dirijorul român. Nici dacă șeful misiunii sau altcineva din cadrul Legației au fost prezenți, și

s-ar fi convenit, am spune-o azi.

La 20 martie directorul Direcției de presă din Ministerul Afacerilor Străine este informat că diplomatul român “ar fi pe calea de a întreprinde o acțiune mai sistematică în ce privește schimbul unor piese de teatru între noi și Poloni. Cum latorea aceasta a propagandei culturale o socotesc de foarte mare însemnătate voiu căuta să duc la bun sfârșit discuțiile începute cu anume oameni de teatru”.

Cu regret, aici se pare că diplomatul a rămas doar la stadiul declarativ. Nu avem elemente din care să rezulte ceva concret privind stabilirea sistematică a contactelor și demersurilor sale în plan concret. Numeroasele similitudini și preocupări existente în teatrele din cele două țări ar fi putut duce la realizări de excepție pe linie teatrală. Ne-a dovedit-o din plin montarea din martie 1934 a *Meșterului Manole* pe scena Teatrului din Lwow. Ne vom apleca asupra montării respective mai îndeaproape, întrucît reprezentarea, cu sprijinul acordat și de consulul general român din localitate, Traian George Gallin, s-a constituit într-un mare eveniment cultural românesc.

Se simte bucuria aparte cu care diplomatul Lucian Blaga remarcă apariția în *Messenger Polonais*, la 15 martie 1927, a «articolului luminos, semnat de Nicolae Iorga asupra relațiilor din trecut și cele posibile în viitor între Franța, Polonia și România».

Cu modestia care îl caracteriza, mai ales că îi era dat să se refere la articolul ilustrului profesor, Blaga menționează că el a fost precedat de-un articolaș dat ziarului din partea sa, cu privire la personalitatea și activitatea istoricului.

Trebuie spus, cu regret pentru istoria culturii și a diplomației românești, aceste contribuții nu se află în țară. Am făcut unele demersuri pentru a le procura, dar m-am convins că intervențiile pentru a intra în posesia textelor respective nu-i prea facilă. Voi interveni și prin Institutul Cultural Român la Varșovia, care ar trebui să aibe în atenție asemenea aspecte. Acest subiect va rămîne, în continuare, în atenția noastră și a altor istorici ai diplomației și culturii românești în străinătate, atîta timp cît semnalizarea s-a făcut.

În săptămânile viitoare varșoviene, Lucian Blaga încearcă o mare deziluzie. Va afla că la Concursul Internațional Frederic Chopin, organizat în capitala Poloniei în acel an, din partea României nu s-a prezentat nimeni. Ne-am putea consola, că și în anul bicentenarului nașterii marelui compozitor, în 2010, s-a petrecut la fel. Nu s-a prezentat niciun tînăr pianist român. În mod nefericit istoria se repetă și după 83 de ani. Și vai, cît de dureros!

Am arătat că Lucian Blaga a devenit în zece luni cît a lucrat la Varșovia o veritabilă instituție de dezmințire și de contracarare a informațiilor false, defăimătoare sau răuvoitoare strecurate în presă sau intrate în circuitul informativ al diferitelor agenții care funcționau în această țară.

La unison, la începutul lunii februarie 1927 acestea au publicat vești despre «organizarea iminentă a tot felul de tulburări la București legate de succesiunea la tron». Blaga asigură imediat publicarea dezmințirilor necesare. Se petrecea la 9 februarie 1927 în: *Epoka*, *Kurjer Polski*, *Messenger Polonais* și în alte publicații.

A fost perioada în care diplomația românească din Polonia a trebuit să facă față primelor dezinformări cu privire la procesul cunoscut al optanților unguri. A fost însă meritul ministrului

Iacovaky, care personal i-a explicat mareșalului Jozef Pilsudski și ministrului de externe, August Zaleski, elemente din fundamentarea poziției românești în cadrul forurilor internaționale. Cei doi au înțeles similitudinea existentă între abordarea României și cea pe care Polonia urma să o dovedească în relația similară cu Germania. S-a convenit trecerea la amânarea unor pretenții poloneze ridicate de câțiva moșieri polonezi din Basarabia pentru mai târziu, partea polonă având asigurarea Bucureștilor pentru o soluționare amiabilă, lucru care s-a și petrecut. Așa s-a făcut că ziarurile poloneze au început să apere punctul de vedere românesc, fiind scutit diplomatul cu probleme de presă să răspundă și atacurilor de pe frontul respectiv.

În plus, Blaga subliniază cum organele de presă de bună credință au subliniat că cercurile politice bucureștene, supraveghează cu atențiune desfășurarea conflictului între guvernul român și proprietarii maghiari în Transilvania, care cer restituirea moșiilor ce li s-au luat prin reforma agrară.

«Împotriva opiniei guvernului român, care consideră această problemă ca o chestiune interioară, tribunalul mixt dela Paris și-a declarat competența de a judeca afacerea. Această hotărâre, care privea numai chestiunea competenței, a fost considerată de anumite cercuri ca o victorie a punctului de vedere maghiar. De **aceea trebuie să fim recunoscători guvernului român** (sublinierea noastră N.M.), că a publicat de curând o broșură cu discursurile reprezentanților români la tribunalul de arbitraj. Broșura expune clar starea actuală a conflictului, subliniind radicalismul reformei agrare românești, care a fost aplicată fără excepție asupra tuturor proprietarilor, și astfel și asupra aristocrației maghiare fără severități speciale, dar și fără de privilegii. Aristocrații maghiari au protestat în fața tribunalelor românești, dar toate instanțele au hotărât că nu se poate face diferența între proprietarii maghiari și români. În 1923 conflictul se află pe for internațional, iar tribunalul mixt dela Paris și-a declarat competența. Discursul ministrului român al afacerilor străine, pronunțat nu de mult în parlamentul românesc precum și deciziunea unanimă a parlamentului dovedesc că România nu va recunoaște competența tribunalului de la Paris, și că va aduce toată chestiunea în fața Ligii Națiunilor». Erau aspectele despre care ministrul de externe, August Zaleski, le cunoscuse de la Iacovaky și ulterior de la Nicolae Titulescu.

Prin comportamentul solid și atitudinea constructivă, Lucian Blaga va sesiza Ministerul Afacerilor Străine și despre aspecte pozitive, care ar fi putut fi multiplicare în propaganda românească. Se aduce la cunoștință despre ampla corespondență transmisă din România și iscălită de domnul Zalplahta, «care ne face foarte bune servicii prin corespondențele sale regulate, publicate în *Kurjer Warszawski*. Acesta tocmai informase cititorii ziarului despre aniversarea în pregătire a celor cincizeci de ani ce se împlinesc dela războiul independenței. El găsește frumoase cuvinte despre eroismul ostașilor români și despre pricepera diplomatică a oamenilor de stat români cari au creat România».

Un capitol aparte l-ar putea constitui valoarea informațiilor date de Blaga privind situația din Rusia, despre stadiul raporturilor polono-ruse, despre bolșevism și apucăturile acestuia, dar mai ales despre numeroasele infiltrații de spioni în diferite organizații poloneze, cu scop destabilizator etc. Știm și am mai aflat despre analizele pe care mareșalul Pilsudski i le prezenta șefului misiunii diplomatice la Varșovia, Iacovaky - ca unui aliat.

Materialul transmis de Blaga venea cu elemente noi de mare importanță, știut fiind că unele publicații poloneze aveau corespondenți proprii la Moscova. Este cazul ziarului *Dziennik Warszawski*, care - în opinia diplomatului român «oglindește fidel starea de spirit ce domnește acum în Rusia. În masele mari ale poporului stăpânește o agitație ca în

Lucian Blaga

ajunul unui războiu. Lunile din urmă au fost luni de agitație războinică, dovadă discursurile lui Vorosilov și Bucharin. În masse se vorbește că în primăvara aceasta izbucnește războiul. În provincie mulțimea se pregătește de acest războiu, adunând febrilă rezerve alimentare - pentru zile grele. În unele părți - svonurile alarmante au produs o adevărată panică. Autoritățile sovietice vorbesc pe față, că ceva se pregătește și că Rusia trebuie să fie gata în orice moment să facă față evenimentelor». Cu ușurință ne putem imagina cu cât interes erau citite asemenea materiale la Ministerul Afacerilor Străine și diseminate apoi prin buletinele redactate de Consiliul de Miniștri și de alte instituții românești abilitate cu asigurarea securității României.

Pentru a-și destinde cititorii, Lucian Blaga amintește de știrea transmisă de la Londra de *Gazeta Warszawska Poranna* în care s-a anunțat că «că la vămile engleze s-au descoperit în cutii de icre negre importate din Rusia, în loc de icre, literatură de propagandă comunistă».

Nu lipsite de pragmatism i s-a părut organizarea de către conducerea Ministerului Afacerilor Externe polonez a unor conferințe de presă pentru corespondenții ziarelor străine, cu scopul: «ca presa străină să fie mai bine și mai unitar informată asupra Poloniei». Am spune că aceasta era o soluție «de cumpărat» și care într-o anumită măsură Nicolae Titulescu o va pune în aplicare la preluarea portofoliului externelor.

Obiectivitatea informațiilor din rapoartele sale poate fi reținută din însuși modul în care a Blaga a redactat știrile preluate din presa poloneza legată de organizarea serbărilor din 18 martie - pentru aniversarea lui Pilsudski. Astfel, amintește cum pamfletistul A. Nowaczynski a relevat «partea caraghioasă a tuturor pregătirilor ce s-au făcut pentru serbarea de mâne, și spune că Clemenceau, Foch, Mussolini, Edison, au fost sărbătoriți mai modest, dar că Wilhelm II și Nicolae II exact la fel».

A mai comunicat Blaga cum chiar ziarul propilsudskian *Glos Prawdy* a redat la rândul-i *darea de seamă asupra solemnităților* din întreaga țară - în cinstea lui Pilsudski.

«În toate centrele din provincie s-au făcut mari manifestații de simpatie «comandantului, creatorului, salvatorului» Poloniei. Serbările continuă și azi. De reținut sobrietatea notei atașatului român de presă: - ziarurile de dreapta arată în genere partea caraghioasă a acestui teatru republican în cinstea unui mareșal - sărbătorit cu mai mult tărașboiu decât țarul din cele trecute vremi».

Ca lecție de marcarea a unui eveniment, Lucian Blaga a prezentat autorităților românești marcarea

moșii lui Beethoven în toată presa polonă, care a ținut isonul presei germane și a celei mondiale, închinând articole marelui compozitor. Încercări de a caracteriza muzica lui se amestecă cu fragmente întunecate din viața de mare suferință a eroicului izolat. Prin justetea observațiilor și prin vibrația tragică - articolul închinat lui Beethoven din partea ziarului *Kurjer Poranny* reține îndeosebi atenția cititorului. Comentariul lui Blaga: Presa polonă știe adesea să depășească «jurnalismul» - ceea ce constituie desigur un merit vrednic de imitat.

Diplomat nepereche

Ne oprim aici cu analiza destul de succintă - a documentelor diplomatice și de presă - a tuturor informațiilor la îndemână, transmise timp de zece luni de la Varșovia de Lucian Blaga. Le-am interpretat în contextul documentelor similare trimise de la Legația României, respectiv de diplomați cu renume în aparatul Ministerului Afacerilor Străine, precum: Alexandru Florescu și Alexandru Iacovaky, miniștri plenipotențari, de consilierii C. Laptew ori Vasile Grigorcea, viitori miniștri plenipotențari la Londra și Budapesta. În acest context larg, materialul redactat și înaintat de începătorul atașat de presă, care se simțea datorită și modestiei care îl caracteriza « la marginea diplomației», nu este cu nimic mai prejos decât travaliul lor, al predecesorilor și contemporanilor lui la misiune. Rândurile lui Blaga, care au stat 83 de ani în colbul arhivei de la Palatul Victoriei, dovedesc o mare obiectivitate, dorința de a contribui personal la asigurarea unei imagini cât mai obiective și veridice a României în Polonia, o angajare pleneră a sa în a combate ferm orice scorneli, ca să folosim limbajul vremii, și - mai ales - să pună cap insinuărilor, minciunilor, calomniilor, defăimărilor la adresa României - care nu lipseau - din paginile varșoviene, uneori și din provincie, cum ne-am convins. A făcut toate acestea cu mare profesionalism. Poate după el, numai Aron Cotruș va mai reuși această performanță. Cel din urmă a lucrat însă la Varșovia, nu zece luni, ci șapte-opt ani. Va schimba șase ambadori: Carol Davilla, Gheorghe Cretzianu, Grigore Bilciurescu, Victor Cădere, Constantin Vișoianu și D. Zamfirescu. Iorga i-a fost un bun mentor. N-a avut meticulozitatea lui Blaga, a fost plămădit însă din același aluat ca și predecesorul său: talentat și solid în acțiuni și manifestare, așa cum îi stătea bine unui transilvan.

Nu exagerăm cu nimic, credem, că relația diplomatică româno-polonă a pierdut mult prin renunțarea personală a lui Blaga la acest post. Ar fi dat o mare și trainică strălucire misiunii sale.

Și totuși a fost un mare câștig pentru Palatul Sturdza că o asemenea personalitate a rămas până la urmă timp de 13 ani sub «fascinația diplomației», meserie sau profesie pe care a înțeles-o de la început, i s-a dedicat și s-a angajat pe drumul început la Varșovia - ca patriot român - încercând să îi dea valențe noi profesiei, intrând în panteonul diplomației românești. Eforturile îi vor reuși din plin, mai ales la Berna și Viena, unde se maturizează, ridicându-se pe noi trepte. Printr-o muncă asiduă, plină și de vicisitudini inerente oricărei activități, mai ales la început, Lucian Blaga s-a impus așadar ca poet, filosof, publicist și dramaturg, dar nu în ultimul rând ca diplomat. El rămâne înscris în istoria diplomației românești prin remarcabile sale manifestări. Varșovia a însemnat pentru Lucian Blaga primul pas în diplomație, în care s-a și impus tenacele sebeșan, unde a învins tot felul de vicisitudini, urmând însă cu brio «drumul cronicarilor» în relația dintre România și Polonia. Un drum care rămâne să fie descoperit în continuare și mai ales deștelenit. El va trebui grabnic și repietruit, de oameni noi, capabili să dețină un post în această țară.

În ritmul epocii

Viața Kazimierei-Ilakowiczówna

G. Adrian

La sfârșitul unei după amieze de aprilie, însorite dar reci, s-a deschis în holul Bibliotecii Județene Octavian Goga din Cluj-Napoca expoziția intitulată *În ritmul epocii - Viața Kazimierei Ilakowiczówna*. Toate acestea s-au întâmplat în 8 aprilie 2011. Organizatori ai întregii manifestări au fost: Ambasada Republicii Polone la București cu sprijinul Centrului de Limbă și Cultură Poloneză Cluj și al Catedrei de Filologie Slavă a Facultății de Litere din cadrul Universității Babeș-Bolyai Cluj-Napoca, Biblioteca Județeană Octavian Goga Cluj, instituție de cultură aflată sub autoritatea Consiliului Județean Cluj. Cîteva precizări și cuvinte de bun venit au rostit: domnul Piotr Wysocki, prim secretar al Ambasadei Poloniei din București, doamna Katalin Balazs, șef de catedră la Facultatea de Litere, Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca și domnișoara Malgorzata Tomasziewicz, lector de limba și literatura polonă, directoarea Centrului de Limbă și Cultură Polonă din Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca.

Partea cea mai importantă a vernisajului expoziției a constituit-o ampla prezentare a doamnei Prof. univ. dr. Radosława Janowska-Lascar, din Poznan, cu titlul *Poetesa în sala de așteptare din Cluj*, dedicată vieții și personalității celei aniversate, mai exact a unui capitol (greu și dureros) al vieții sale petrecute la Cluj. Metafora titlului ales a constat din faptul că viața scriitoarei poloneze s-a consumat - cel puțin în două situații - în așteptarea momentului următor al vieții. Așadar Clujul nostru a fost o sală de așteptare (benefică din punct de vedere cultural, așa cum se va vedea, pînă la urmă) pentru „trenul”, exprimat la figurat, ce avea s-o ducă acasă (după război), în Polonia, care, atunci pur și simplu (iarăși) nu mai exista ca stat. Din capul locului trebuie să spunem că viața cuiva care a avut șansa rară să trăiască 95 de ani și pe care destinul a făcut-o martoră unora dintre cele mai dureroase și percutante evenimente ale secolului trecut, mărturiile, observațiile nu pot fi decît foarte interesante. Nu greșesc arătînd că marea majoritate a celor care au vizitat expoziția sau audiat conferința au aflat cu acea ocazie pentru prima dată despre existența acestei scriitoare, sau, în cazul că aveau cunoștință despre existența ei, știau foarte puțin iar cele relatate nu numai că le-au îmbogățit substanțial cunoștințele ei, mai mult, le-au dat posibilitatea unor percepții noi asupra interculturalității...

Născută în anul 1888 la Vilnius (capitala Lituaniei de azi), pe atunci parte a Imperiului Rus ca și țara ei, Polonia, a fost martoră a Revoluției Bolșevice în chiar focarul său, adică la Petrograd (Petersburgul de

altădată, viitorul Leningrad), a revenit în patria ei proaspăt renăscută în noiembrie 1918, a participat la efortul creării unui stat nou, a fost secretara personală a președintelui țării, mareșalul Józef Pilsudski, la ocuparea țării de către trupele germano-sovietice a plecat în emigrație oprindu-se în România, întîi la Cernăuți (oraș acum în componența Ucrainei), apoi la Cluj. La Cluj a petrecut aproape opt ani (între 1939 și 1947) ani despre care va relata în amintirile sale. Clujul nu putea să nu-i răscolească rănilor (și așa nevindecate): un oraș intrat în componența României Mari, ca și întreaga Transilvanie după Primul Război Mondial, de ce nu ca și Polonia ei renăscută în aceleași împrejurări... Nici nu apucă să se dumirească cu viața aspră de azilant, căci nu trecuse un an încheiat, vine arbitrajul de la Viena și ea rămîne pe loc. Cunoaște o altă (nouă) societate fiind de acum în altă țară, încearcă o nouă adaptare, este martoră la noi situații printre care și cea a deportării evreilor... Asistă peste cîteva ani la revenirea orașului la patria românească, este martoră a ocupației sovietice și a primilor pași spre comunizarea țării. Un astfel de jurnal, indiferent care ar fi opiniile autorului, ar merita, fără nicio îndoială, grabnic tradus și editat în românește.

Relatarea conferențiarului a cuprins momente cruciale ale vieții acestei scriitoare, împletite cu exemple sugestive în citarea studenților de la cursul de limbă poloneză ce se desfășoară sub auspiciile Universității Babeș-Bolyai. Sunt făcute descrieri ale stării sufletești a scriitoarei, demoralizate, după părăsirea țării, primele contacte cu locuitorii orașului nostru, este prezentat Clujul românesc (din 1939), sunt creionate cîteva portrete ale unor clujeni (întîmplarea a făcut să-i fi cunoscut și eu pe cîteva), este descrisă viața orașului sub noua stăpînire maghiară. Mai trebuie adăugată aicea o constatare: adaptarea, reînceperea unei noi (sau a unei alte) vieți nu se face cu ușurință la vîrsta pe care o avea scriitoarea. Iar dacă fundalul este războiul și consecințele schimbărilor politico-administrative... Expatrierile oricum sunt tragice dar după o anumită vîrstă ele sunt imposibile sau tragice. A avut cunoștință, așa cum am mai amintit, de concentrarea evreilor în fosta fabrică de cărămizi de la marginea orașului, află despre primele momente dureroase din viața acestora. Este cunoscut în oraș momentul și modul deportării acestora... Ne este descrisă viața ei (grea) silită să trăiască din banii (nu mulți) primiți pentru meditații de limbi străine date unor elevi. Își descrie eforturile făcute pentru a se putea întoarce acasă, în Polonia. Momentul vine cu mare greutate.

Domnișoara Malgorzata Tomasziewicz - cuvînt la deschiderea expoziției

Revin la o precizare pe care am făcut-o ceva mai înainte. Scriitoarea poloneză, ajunsă în patria ei, va avea parte de o a doua „sală de așteptare” cum ne spunea conferențiară, Radosława Janowska-Lascar, folosind aceeași metaforă, în orașul Poznan, unde-și va duce zilele pînă la sfîrșit, tînjind la Varșovia, cea de dinaintea de război... Varșovia de care va avea „parte” doar în pămîntul mormîntului. Panourile expoziției inserează, printre altele, un citat referitor la locurile noastre: „Știu că, dacă înainte de plecarea din Transilvania voi avea posibilitatea să-mi procur un costum românesc, atunci, pînă la capătul vieții mele, ziua de 17 septembrie o voi sărbători purtînd de dimineață pînă seara costumul acesta în amintirea ospitalității românești [...] Acolo a rămas o mare parte din sufletul meu și adesea îmi apare în vis raiul acela pămîntesc.”

Kazimiera Ilakowiczówna, presupunem, nu s-a considerat niciun moment expatriată pe veci, a așteptat, cu durere, cu speranțe mereu năruite sfîrșitul războiului ca să se reîntoarcă acasă. Ea se contopește aici cu primele versuri ale imnului național polonez: da fiți siguri, Polonia există! Polonia nu poate muri! Nimeni să nu creadă altfel...! Acasă, unde odată sosită nu mai putea recunoaște nimic, se va retrage în scris. Orașe distruse, o țară care apucase pe o cu totul o altă cale, nefirească, potrivit intereselor poloneze tradiționale, nimic din trecutul eroic nu mai putea fi recunoscut și nici măcar pomenit. În mod sigur o dramă și mai mare care-i sfîșie sufletul... Durerea ei o intuiesc comparînd-o cu dramele conaționalilor mei (de aceeași vîrstă cu ea) martori ai evenimentelor asemănătoare trăite aici, în România, după anul 1944.

Retragerea la Cluj i-a adus contactul cu românii și maghiarii și învățarea celor două limbi, înțelegerea a două (alte și diferite) culturi care, într-un final, s-au concretizat prin cunoașterea și prețuirea operelor unor mari poeți: Ady Endre, Tudor Arghezi, George Bacovia și nu numai...

Viața poetei poloneze s-a materializat prin publicarea unui număr foarte mare de cărți cît și a multor traduceri. De această din urmă îndeletnicire s-a achitat într-un mod magistral, fiind conștientă de enorma răspundere pe care și-o ia talmăcitorul. Printre altele spunea: „Nu sufăr să traduc și sufăr să traduc” sau „traducerea ar trebui să fie mai bună decît originalul”. Aceste citate alese din opera ei de către organizatorii expoziției ne dovedesc cît de bine a înțeles menirea traducătorului: angajare într-o muncă foarte grea, o muncă în care dai (sau ți se ia) ceva din tine, tot o muncă de creație. Iar rezultatul acestui efort, dacă este bun „riscă”, mai rar, ce-i drept, să depășească originalul... A tradus în poloneză din literaturile engleză, germană, rusă, franceză, română, maghiară, cunoscînd toate aceste limbi, așadar nu prin texte intermediare din alte limbi. A transpus în limba poloneză, printre altele: Lev Tolstoi, *Anna Karenina*; Emily Dickinson; Fr. Schiller, *Don Carlos*; Goethe, *Egmond*; H. Böll, Fr. Dürrenmatt, Heimto von Döderer. Din literatura română a tradus în afara celor mai sus menționați pe Mihai Eminescu, Vasile Alecsandri, Marcel Breslașu, Al. Căprariu, Panait Cerna, George Coșbuc, Eugen Frunză, Octavian Goga, George Grigurcu, Magda Isanos, Nicolae Labiș, Alexandru Macedonski, Miron Radu Paraschivescu, Al. Philipide, Marin Sorescu, Teodor Sperantia, George Topîrceanu, Ienăchiță Văcărescu ș. a.

S-a stins din viață la Poznan, în anul 1983. A beneficiat de recunoașterea meritelor sale culturale cu precădere după căderea regimului comunist.

Cunoașterea operei sale foarte întinse, în general, prin traducerea ei în românește ar fi necesară și profitabilă. Publicarea în românește a însemnărilor sale memorialistice legate de Cluj i-ar întregi chipul (cel puțin pentru cititorii de limbă română) și ar însemna o contribuție interesantă (și, mai ales, obiectivă) la bibliografia literară dar și istorică a urbei noastre. ■

Poetesa în sala de așteptare de la Cluj

Radoslaw Janowska-Lascar, Legnica, Polonia

În cele câteva rânduri care urmează aş vrea, dragi cititori, să faceți cunoștință cu un episod mai puțin cunoscut din istoria multiculturală a Clujului din vremea celui de-al Doilea Război Mondial și din perioada postbelică. Între 1939 și 1947 a trăit și a creat la Cluj Marea Doamnă a literelor poloneze – Kazimiera Illakowiczówna.

Poetă, prozatoare, vorbitoare de mai multe limbi, diplomată, funcționară de stat, profesoară de limbi străine și infirmieră voluntară în Primul Război Mondial – acea poloneză înaltă cu ochii albaștri, tipică și foarte deosebită în același timp, a pășit pe pământul românesc de mai multe ori în viață, de fiecare dată în circumstanțe cu totul diferite. Și pentru că sunt convinsă că cititorii textului de față, pronunțând cu dificultate numele polonez al poetei, nu știu mai nimic despre eroina evocării de față, voi prezenta în continuare câteva fapte esențiale din biografia ei.

Privită în ansamblu, viața Kazimierei poate fi considerată o sinusoidă perfectă, cu urcușurile și coborâșurile de rigoare, începând chiar din momentul nașterii sale. Poeta s-a născut în anul 1892, fiind un copil din flori, rodul iubirii pasagere dintre un avocat bogat din Vilnius și o modestă profesoară de pian, Barbara Illakowicz. Tatăl nu și-a recunoscut niciodată pe cele două fiice (Kazimiera având și o soră), fapt care, la vremea aceea ar fi putut să fie un stigmat pe viață. Însă norocul i-a surâs poetei imediat, pentru că, după moartea mamei, a adoptat-o o rudă bogată, proprietară de pământuri în părțile Letoniei de astăzi, d-na Zofia Buyno, care i-a asigurat o educație aleasă. Astfel, după o perioadă de studiu acasă, Kazimiera a terminat un gimnaziu cu greacă și latină în localitatea Dzwinsk, apoi și-a luat bacalaureatul la Sankt Petersburg ca, în cele din urmă, după o perioadă de călătorii de studiu la Fryburg și Geneva în Elveția, să absolve și un colegiu de limbă și literatură engleză din Londra. În perioada 1910 – 1914 poloneza noastră a studiat filologiile polonă și engleză la Universitatea Jagiellonă din Cracovia, însă izbucnirea Primului Război Mondial a împiedicat-o să încheie studiile cu o diplomă de master.

Perioada cracoviană este interesantă pentru viața poetei din mai multe puncte de vedere. Tocmai acolo, la Cracovia, au ieșit de sub tipar primele sale volume de poezii, acolo a cunoscut reprezentanți de vază ai boemei culturale poloneze a epocii și tot acolo l-a cunoscut pe Józef Pilsudski, cel care ulterior va deveni mareșal al Poloniei independente și cu care poeta va colabora ani lungi pe post de secretară particulară a acestuia.

În anii zbuciumați ai Primului Război și ai Revoluției Bolșevice din Rusia Kazimiera funcționează o perioadă de timp ca infirmieră, ajungând înapoi la orașul Petersburg care își schimbă denumirea, fiind martorul mut al evenimentelor politice ce vor modifica radical și tragic pentru multe decenii soarta popoarelor din întreaga Europă.

După redobândirea independenței de către Polonia în anul 1918, Kazimiera vine la Varșovia ca să înceapă o lungă perioadă de serviciu în beneficiul țării sale abia renăscută din propria cenușă.

Recunoscându-i-se valorile intelectuale, este angajată mai întâi la Ministerul Afacerilor Externe, apoi, între anii 1926 și 1935 ca secretară a mareșalului Józef Pilsudski la, cum se numea pe vremuri, Ministerul Treburilor Militare, iar după moartea lui Pilsudski – înapoi la MAE în grad de consilier.

Deși considera că poezia este doar un fel de capriciu, în perioada interbelică poeta își va dezvolta puternic eul creator, aparținând poezilor din prima linie valorică a literelor poloneze. Spiritul independent nu a lăsat-o să se alăture vreunei grupări poetice, dar a fost prietenă de condei cu mai mulți reprezentanți ai acestora.

În treacă fie spus, mareșalul polonez Józef Pilsudski a fost un mare prieten al României, nu numai din cauza faptului că Polonia și România au semnat în perioada interbelică o alianță politică de prietenie. Admirația lui față de România a fost una sinceră și nu una oficială, aici își petrecea vacanțele, întreținându-se cu membrii familiei regale române, aici venea ca un vânător pasionat și aici întotdeauna se simțea foarte bine.

În anul 1937, la doi ani după moartea lui Pilsudski Kazimiera a primit o misiune importantă de serviciu – organizarea și participarea la un șir de conferințe consacrate politicii externe poloneze și testamentului politic lăsat de mareșalul Pilsudski. Conferințele au avut loc în mai multe țări europene: Ungaria, Estonia, Finlanda, Suedia, Norvegia, Danemarca, Anglia, Belgia, Olanda, Elveția.

În misiunea sa poeta nu a ocolit România, ajungând aici în două rânduri, anume în primăvara și apoi în toamna anului 1937. Cu sprijinul legației poloneze din București și al consulatelor poloneze din câteva orașe românești, poeta a avut ocazia să viziteze, practic, toată România de atunci, cu tot cu Bucovina și Basarabia. Un alt scop al misiunii sale, mai puțin oficial, a fost, pe de o parte, legarea unor contacte cu reprezentante ale organizațiilor feministe din acea vreme: Gruparea Femeilor Române, Liga Femeilor Române, Asociația pentru Emanciparea Femeilor Române etc., iar pe de altă parte – vizitarea reprezentanților diasporei poloneze din România. Atât scopul oficial, cât și cele două scopuri mai personale au fost atinse cu mare succes. În cadrul primului turneu românesc, cel din primăvara 1937, poeta a ajuns și la Cluj, unde, asistată de oficialitățile vremii, și-a prezentat conferința în aula „Vasile Pârvan” a Universității, pe data de 21 mai, fără să se gândească măcar o clipă că peste doi ani și ceva se va întoarce aici, la Cluj, într-o cu totul altă ipostază.

Feria și efervescența anilor interbelici este brusc întreruptă în septembrie 1939, când, în urma pactului Ribbentrop-Molotov Polonia este atacată din două părți: pe 1 septembrie de către Germania nazistă și pe 17 septembrie de către Uniunea Sovietică. Pentru a putea asigura continuitatea statului polonez,

autoritățile poloneze iau o decizie dramatică de evacuare a instituției președenției și a întregului guvern pe la frontiera polono-română de atunci. Odată cu președintele și guvernul sunt evacuați soldați, subofițeri și ofițeri ai armatei împreună cu mii de civili. Deși nu există statistici precise în această privință, istoricii acelor evenimente estimează că în septembrie 1939 au venit în România câteva zeci de mii de polonezi (unii spun chiar despre o sută de mii).

Cum spuneam, viața Kazimierei a fost o sinusoidă care tocmai atunci și-a creionat următorul coborâș. Cu o singură valiză și o mașină de scris, primind un ordin de serviciu care presupunea evacuarea, poeta ajunge la Cernăuți unde, disperată, încearcă să-și rezolve oarecum situația. Fire independentă, se împotrivesc perspectivei de a ajunge într-un lagăr de polonezi civili și, găsind în valiză o agendă veche cu niște numere de telefon românești, notate încă în 1937, Kazimiera sună la prietenele ei românce cunoscute cu doi ani în urmă. Astfel, pe 25 septembrie 1939 ajunge la Cluj, unde primește postul de bonă și profesoară de limbi străine în casa rezidentului regal pentru Transilvania, dr. Coriolan Tătaru.

Instalată într-o cămăruță mică din uriașa vilă a rezidentului de pe strada C. A. Rosetti, poeta își consumă în singurătate toată drama țării sale și a ei personală. Primele săptămâni de sejur clujean constituie o perioadă interminabilă de aversiune față de tot și de toți din jur care, cum de altfel va concluziona mai târziu Illa (porecla poetei dată de prieteni) chiar nu au avut nicio vină în legătură cu situația nefastă în care s-a găsit atât Polonia, cât și poeta însăși.

Treptat însă, ura și împotrivirea fac loc împăcării cu soarta și încercării de a-și crea o situație psihică mai confortabilă. Un rol deosebit de important în acest proces l-a jucat o femeie modestă, dar în același timp o intelectuală de vază, locuitoare în casa vecină cu vila Tătaru – Lucia Bologa, mama celebrului medic și istoric al medicinei clujene, d-l doctor Valeriu Bologa. „Maica Lucia”, cum îi spunea poeta, trăind alături de o poloneză disperată, bătrâna doamnă Bologa a încercat tot felul de șiretlicuri ca s-o scoată pe vecina sa din depresie. Și a reușit... cu ajutorul unui mic volum de poezii de Eminescu. Întreținându-se cu poeta în limba germană (paradoxal, limba agresorilor Poloniei...!), româncea vârstnică și înțeleaptă a convins-o în cele din urmă că mai bine va face să învețe limba română pentru că așa va deveni mai plăcută și mai accesibilă, cum s-ar spune, vecinilor săi români din jur și invers. Zis și făcut – rezultatul acțiunii educative a d-nei Bologa a fost faptul că, după ani, poeta poloneză a devenit cea mai importantă traducătoare a poeziei românești în Polonia postbelică.

Stabilitatea nu-și făcut încă loc în viața Kazimierei pentru mult timp. În urma Dictatului de la Viena

Eveniment în holul bibliotecii Județene „Octavian Goga”

Transilvania de Nord trece în partea Ungariei, iar Coriolan Tătaru este forțat să ia calea evacuării din Cluj. Poeta pierde și locul său de muncă, și locuința, fiind forțată să se mute în altă parte. Temporar, găsește un adăpost în casa uneia din servitoarele familiei Tătaru, undeva în suburbiile Clujului. Apoi, își găsește un alt loc mai în centrul orașului, devenind din nou profesoară de limbi străine. Practic, până la sfârșitul sejurului său clujean poeta a funcționat ca profesoară particulară, iar printre elevii săi s-au numărat atât copii ai unor familii celebre din Cluj (ca de ex. Traian Hossu, nepotul episcopului greco-catolic al Clujului, Enea Borza, viitor muzicolog, Dorli Blaga, fiica poetului Lucian Blaga), cât și numeroși reprezentanți ai familiilor evreiești din localitate.

Puterea caracterului polonezei emigrante a avut încă o ocazie de a ieși la iveală. Schimbarea situației politice a Clujului a dat poetei ocazia de a ... învăța limba maghiară și de a încerca (cu succes) multe traduceri atât din poezii, cât și din prozatori ai acestei limbi.

Pogromurile evreilor clujeni din 1944 constituie o nouă lovitură și o traumă pentru poetă. Trimiși în ghetouri și în lagăre de concentrare, dispar mai toți elevii evrei ai poetei și dispar și gazdele ei - hasizii din casele cărora își găsiseră mai devreme adăpost. După ani, Kazimiera va consacra evreilor clujeni mai multe poezii și texte de proză.

După august 1944 și „întoarcerea armelor”, dar mai ales după terminarea celui de-al Doilea Război, începe să licărească o nouă speranță de întoarcere în țară. Illa trimite neîncetat anunțuri și scrisori în Polonia, încercând să-și aranjeze un loc de muncă și să-și regăsească familia și prietenii de odinioară. Multe scrisori se întorc însă cu nota: destinatarul

necunoscut.... Pe de altă parte, poeta încearcă să obțină de la ambasada Poloniei din București un nou pașaport, cel vechi fiind expirat încă din 1941. Fără niciun rezultat însă. Treptat, își dă seama că situația în Polonia s-a schimbat radical și că ea, ca reprezentantă a „vechiului regim” nu mai are ce căuta în noile orânduiri. Totuși, nu se oprește din încercările desperate de a se întoarce în țara sa natală, necontând, în cele din urmă, ce culoare politică ar avea aceasta. În cele din urmă, ajutată de un vechi prieten în ale poeziei, Julian Tuwim, primește un pașaport de la București și un bilet dus spre Varșovia, părăsind România în toamna 1947.

La Varșovia se confirmă ceea ce presupunea poeta încă de la „sala ei de așteptare” de la Cluj - regimul nou nu mai are nevoie de ea. Se instalează deci la Poznan, un oraș din vestul Poloniei, unde intră treptat în viața literară și își câștigă existența din scris, lucru care înainte de război a fost negat în totalitate de ea. Continuă să țină legătura cu foștii elevi clujeni, deveniți între timp oameni maturi care în sutele de scrisori îi încredințează diferite secrete ale vieții lor personale, dovadă a unei legături care a depășit de mult ramele unui contact obișnuit între un elev și un profesor.

O a treia întâlnire cu România are loc în anul 1965 când Illakowiczówna este invitată de Uniunea Scriitorilor din România și participă la o adunare a poezilor de pretutindeni, traducători ai poeziei românești. Tocmai atunci poeta își revede câțiva din foștii elevi și prieteni, vizitează mai multe locuri din România în Valea Oltului și în Bucovina și ia hotărârea de a „traduce cât o vor ține puterile” din poezia țării care a găzduit-o în vreme de război.

Promisiunea făcută este și îndeplinită, numărul de poezii traduse din limba lui Eminescu în limba lui Mickiewicz depășind sensibil o sută. În plus, sunt

publicate și numeroase poezii inspirate de perioada clujeană, scrise chiar atunci în orașul de pe Someș. La aceste poezii mai trebuie să adăugăm și două volume de proză poetică în care poeta immortalizează oamenii și locurile din România, dragi inimii sale.

Soarta necruțătoare îi mai pregătește o lovitură - poeta care trăia din scris, pierzând treptat vederea, până la orbirea completă care intervine spre sfârșitul vieții, este forțată să apeleze la diferite perosane care o ajută în activitățile ei legate de contactul cu lumea exterioară. Dar nici atunci Kazimiera nu se lasă învinsă și își continuă creația literară și epistolară dictând textele poetice, traducerile și scrisorile destinate, printre altele, prietenilor ei din România.

Trecerea în neființă a poetei are loc în ianuarie 1983, după aproape un secol de viață, atât de bogată în evenimente, încât ar putea să ajungă pentru trei vieți și poate chiar pentru mai multe...

Am încercat să creionez în câteva rânduri întâlnirile poetei poloneze cu România, dictate de destin. După cum s-a văzut, nu au lipsit nici momentele sublime, nici cele tragice, nici cele obișnuite, așa cum se întâmplă în viața omului.

„Privighetoarea lituaniană” cum a fost supranumită la noi în Polonia, poeta Kazimiera Illakowiczówna, cu forța personalității și talentului său, a clădit o mică părticică din ceea ce se numește prietenie între popoare și etnii, iar pentru că a trăit la Cluj, orașul multor culturi și limbi, înțelesul contribuției ei este cu adevărat multicultural.

P. S. În aprilie a.c., grație Ambasadei Poloniei la București și a Universității Babeș-Bolyai din Cluj, am avut ocazia de a revedea Clujul și de a face, încă o dată, o călătorie sentimentală pe urmele Kazimierei Illakowiczówna, vizitând toate locurile legate de numele ei, locuințele ei clujene și locurile unde și-a făcut apariția cu zeci de ani în urmă.

ora infamă

a căzut Ilonka cea frumușică, în rochie de mătase.

Iar orașul, depopulat ca după uragan
s-a ascuns în adăposturi, cu fața fără urmă
de zâmbet îndreptată spre bombe.

O, Dumnezeu al creștinilor, evreilor,
nemților și englezilor,
care-l atinge pe om cu semne clare în fiecare zi,
dacă așa suferă nevinovații pentru faptele
altora,
cu ce pedeapsă mâna ta atotputernică îi va
lovi pe vinovați?

Traducere de
Ioana Câmpean
Centrul de Limbă și Cultură Poloneză al
UBB

***Notă:**

Poemul se referă la strângerea, mutarea evreilor și internarea acestora de către autoritățile hortyste în fabrica de cărămizi din cartierul Iris (3 mai 1944), iar apoi la deportarea acestora spre lagăre ale morții (25, 29 și 31 mai și 2 și 8 iunie, respectiv, după alte surse 25, 27, 29, 31 mai și 5 și 7 iunie 1944). Vezi Lowy Daniel, A téglagyártól a tehervonatig (De la fabrica de cărămizi la trenul de marfă), Kolozsvár-Cluj, 1998, pp. 105 și 197)

Pogrom la Kolozsvár *

Kazimiera Illakowiczówna

Poveste de plâns set plină, sfâșietor psalm al lui David,
orașul se leapădă de evreii săi, trimițându-i la moarte:
îi alungă din casele lor vechi pe bătrâni,
îngrozite
babele privesc, fără glas, înlemnite.
Plânsul copiilor se sparge de caldarâm.
Fete subțiri trag după ele sacoșe,
tineri firavi se-mpleticesc, poveri cărând.
Orașul înecat în lacrimi nici nu aprobă
crima,
dar nici n-o condamnă, nu se declară
împotriva.
Orașul strânge din buze. Se jură - fals.
Ca să înfăptuiască nelegiuirea, se înfășoară în
acoperământul legii,
și-și spală mâinile precum Pilat din Pont.

Și-n timp ce-i adună și-i mână înnebuniți, ca
pe turmă,
deja mulțimea năvălește să prade ce-au lăsat
în urmă.
Ofițeri, dame cu obrazul subțire, negustori
șeful poliției, chiar primarul, un avocat-doc-
tor...
Încă cu ochii plini de jale de soarta tinerilor
vecini,
iată-i cărând pe scări în sus un evreiesc
clavecin.
Avocatul înșfacă un sfeștnic: „și-așa o să-l
fure!”
Și-o doamnă cu ochi albaștri, o rochie de

mătase -

o va purta la vară, când se va încălzi...

Pe evrei îi adună grămadă, să petreacă
nopti reci ca la munte, într-o cărămidărie
neîncălzită,
să tremure de frig - unii îmbrăcați gros, alții
nu.

Sunt optsprezece mii... și curând se deschid
zăgazurile morții:
aici își dă duhul un copil, mai încolo horcăie
o fată.

Moartea se plimbă prin tabără, lovind în
stânga și în dreapta cu paloșul;
cu o mișcare din deget, desface legăturile pri-
zonierilor
iar aceștia cad la pământ, înaintea
Domnului,
ca grâul aruncat în colbul drumului de hoți:
„O, Dumnezeu al lui Israel!” ... dar iată că
suspînul se întrupează în ceruri.

...Căci acolo sus, îngerul și-a armat arcu de
foc...

Un singur fulger... Nu se știe: o fi văzut? O
fi numărat?
și limbile de foc s-au pogorât din ceruri.
...O, zi de groază! ...O, bocet al mamelor
clujene,
O, nenoroc de flăcări! O, dezastru înaripat
Care-ai podit pământul cu trupurile copiilor
maghiari!
Răpusă-i tână miresă la pieptul soțului;
în mijlocul trandafirilor proaspăt înfloriți, la

„În ritmul epocii” - despre România poetei poloneze Kazimiera Illakowiczówna

Malgorzata Tomasziewicz și Tomasz Oginski

Malgorzata Tomasziewicz: Sunteți inițiatorul și coordonatorul expoziției poetei poloneze Kazimiera Illakowiczówna, pe care o putem admira în Biblioteca Județeană Octavian Goga. Ne puteți dezvălui cum s-a născut ideea expoziției?

Tomasz Oginski: Din pură curiozitate umană. Am fost mânat de dorința unei reflecții și a unei observări mai profunde a scriitoarei - conaționala mea, pe care, la fel ca și pe mine, au fermecat-o România și locuitorii ei. Kazimiera Illakowiczówna a lăsat în urmă zeci de pagini cu descrierea României interbelice și din perioada războiului. Le-am citit pe fiecare în parte cu o mare emoție, deoarece am descoperit că sunt actuale și astăzi!

Care a fost limbajul utilizat în acele descrieri?

Avea un simț al observației caracteristic, de-a dreptul reportericesc, am impresia că nu aparținea deloc acelei perioade interbelice, ci timpului prezent, de „azi”. Ea privea România ca printr-un „obiectiv democratic”, unic în felul său - fără prejudecăți, stereotipuri, păreri gata formate. Privea totul sub toate aspectele și scria despre realitatea înconjurătoare utilizând metode ce caracterizează jurnalismul actual. Astfel sunt nu doar scrierile ei despre evreii clujeni sau despre femeile care au fascinat-o: țigăncile cu flori, contese maghiare foarte respectate sau românce elegante. În același fel vibrează și descrierile care se referă la orele particulare cu elevii ei, la spațiile publice ale orașelor transilvănene, la animalele de la țară, la bisericile de lemn ortodoxe...

Deci de unde ideea unei asemenea expoziții la Cluj?

Illakowiczówna a schițat un pod simbolic între Polonia și România, activitatea ei din acea perioadă este reprezentată de înregistrările întâlnirilor polonezilor cu românii din timpul izbucnirii războiului. Polonezii s-au întâlnit cu românii în împrejurări neobișnuite, dar adevărate, autentice și „fără rezerve”. Nu s-au întâlnit însă cu locuitorii români în calitate de călători, muncitori străini, reporteri, oameni de afaceri sau agresori. Această întâlnire a survenit sub spectrul izbucnirii iminente a războiului. A fost o întâlnire între două comunități amenințate de catastrofă și de aceea trebuia să se ia în calcul o confruntare unică în felul ei: o reflecție a două tinere comunități, fără pretenții, fără dușmănie și cu o foarte mare simpatie reciprocă. Nu cred să fi existat un al doilea asemenea caz în istoria Europei secolului XXI!

Câți polonezi se aflau atunci în România? Cum arată viața lor de aici?

În urma agresiunii hitleriste asupra Poloniei vecine României, mii de polonezi au venit în România. Printre ei s-a aflat și Illakowiczówna, având asupra ei documentele unei funcționare

publice. Doar că ea, față de restul polonezilor, a fost foarte independentă, deoarece era „antrenată” în urma călătoriilor anterioare prin Europa, în aceeași Românie. Funcționari, juriști, medici, actori polonezi - cu toții la fel de convingși și încrezători în faptul că situația actuală era doar temporară - au venit într-o Românie necunoscută (exotică!) cu mașinile împachetate până la tavan. Illa abia dacă avea două truse de toaletă - una cu mașina de scris, cea de-a doua conținând pălării - dar cunoștea bine câteva limbi străine și două activiste din mișcarea femeilor din Cluj și Oradea. Nu este o prejudecată să considerăm că ea, de la început, s-a simțit în România ca acasă!

Mulțumită României, mii de polonezi au supraviețuit urgiilor războiului în condiții complet diferite decât acelea, la care au fost supuși conaționalii care au rămas în țară. Fiecare din cei care nu au reușit să plece, a „primit” de la război un nou și groaznic rol: de victimă, călău, erou, trădător. În acest timp, refugiații au evitat traumele și coșmarul: România le-a oferit șansa unei vieți mai mult sau mai puțin normale în acei ani groaznici.

Astăzi nu ne mai aducem aminte de acea graniță polono-română comună...

După război, Polonia și România au căzut victime monstrului care a fost comunismul, care le-a împins în coșmarul totalitarismului, și acela a lichidat complet schimburile culturale sincere, relațiile autentice, cercetările asupra trecutului. Este ca buldozerul, care nu lasă nimic în urma lui. Acum, trebuie să învățăm din nou totul...

Din perspectiva de azi, acea linie de demarcație dă impresia unui lucru ireal, imaginar, foarte de demult. Dar nu au trecut nici măcar 80 de ani! Să privim fotografiile reprezentând lungile coloane de mașini poloneze, care stăteau la punctul de trecere a frontierei la Zalişikî sau pe acelea, care arată primele locuri de popas în afara granițelor, primele întâlniri dintre polonezi și români: cineva roagă pe cineva să îi dea apă de băut, niște oameni răd, un copil rușinat s-a ascuns în spatele unui copac, pe fețele oamenilor ieșiți din autovehicule este pictată apăsarea și frustrarea. Acestea sunt situații concrete, care pot lăsa impresia că totul s-a întâmplat ieri...

Ați readus în minte magia fotografiilor...în cadrul expoziției, avem posibilitatea de a vedea o serie de fotografii de arhivă. Cum ați făcut rost de acele materiale? A fost o misiune dificilă?

A fost foarte complicat, dar fascinant. Misiunea mi-a răpit mult timp, deoarece în Polonia sau în România, arhivele de fotografii nu sunt disponibile publicului larg într-o măsură atât de mare precum în țările dezvoltate. De nivelul Statelor Unite sau al Suediei ne despart încă ani lumină.

Este foarte deprimant că fotografii istorice stau și putrezesc în acea parte a Europei pe pereții inaccesibili ai instituțiilor de stat prost

administrare.

Instituțiile noastre nu se ocupă de popularizarea lor, nu pun la dispoziție propriile colecții, deoarece personalul lor este fie din întâmplare acolo, este prost școlit, sau nu are habar de adevăratul rol al unor asemenea locuri, sau pur și simplu nu este în stare să aplice pentru o finanțare din partea Uniunii Europene...

Țările Europei de Est nu au dobândit încă maturitatea culturii fotografice, în schimb, metodele de păstrare ale fotografiilor istorice lasă mult de dorit, ba mai mult, sunt adesea scandaloase. Din acest punct de vedere, Polonia și România stau în același rând lipsit de glorie. La Varșovia a ieșit la iveală faptul că anumite colecții minunate nu sunt deloc înregistrate în format digital, la București, o prestigioasă instituție de stat păstrează lucrările unor fotografi geniali în cutii pentru pantofi...și doar e vorba despre o parte din cultura României!

Dar ați reușit să treceți de zidurile inaccesibile ale arhivelor...

Da, deoarece am profitat de faptul că nu se cade să refuzi ambasada și am purtat discuții, urmate de cereri, într-o duzină de instituții din Polonia și România. Mi-a fost dată posibilitatea de a vedea colecțiile la fața locului, sau pur și simplu de a le digitaliza eu însumi. Căutarea de fotografii vechi este o experiență unică în felul ei, foarte emoționantă, aproape intimă. Astfel, mulțumită faptului că lucram în ambasadă, mi-a fost dată șansa rară de a consulta sute de fotografii vechi, multe dintre ele îngălbenite, câteodată dezintegrate-grându-se în momentul copierii...

Sună fascinant... și ați consultat acele documente de arhivă împreună cu experți fascinați de creația Illei? Există multe asemenea persoane?

Nu există dubii că nici Illakowiczówna-reporterita, și cu atât mai puțin Illakowiczówna-românofila nu sunt cunoscute publicului larg din Polonia. Eroina noastră a fost o „excentrică creativă”, care s-a ținut departe de sisteme și cliici, dedicând timp multor hobby-uri neconvenționale în acea perioadă: a învățat limba georgiană, a tradus cântece populare românești în limba poloneză, a studiat poezia celebrului poet din Oradea, Ady Endre. Este greu să devii foarte popular cu asemenea interese, care îți răpesc atât de mult timp...

Epoca Poloniei Înoirii - al cărei simbol a fost Illakowiczówna, propaganda Republicii Populare Polone s-a străduit să o șteargă din conștiința polonezilor. Pentru Republica Populară Polonă, „evacuarea de la Zalişikî” a fost simbolul eșecului răsunător al idealurilor de înnoire, falimentul etosului interbelic. Printre altele, acesta este motivul pentru care, în perioada comunistă, în mod special, nu s-a vorbit despre „România Kazimierei Illakowiczówna”. Tot din acest motiv, redacțiile revistelor literare s-au retras rând pe rând de la tipărirea traducerilor ei românești...

Deci, CV-ul Illakowiczównei nu este bine cunoscut în țara noastră. La fel și poeziile ei, întrucât ea a înnotat împotriva curentului, nu sunt menționate printre cele mai cunoscute creații ale poeziei poloneze. Singura persoană care se interesează de „capitolul românesc” al vieții Illakowiczównei este celebra traducătoare de limba română, Radosława Janowska-Lascăr. În România a fost publicată o emoționantă carte care amintește de Illakowiczówna, autoarea fiind vechea ei prietenă, Maria Vârcioroveanu, care este

ea însăși traducătoare de limba poloneză.

Planșele expoziției sunt bogate în texte. Cine este autorul lor?

Pregătirea textelor i-am încredințat-o domnului Mariusz Kopiejka, polonist. Pana lui iscusită și reflecțiile interesante asupra aceleiași României, pe care a vizitat-o de mai multe ori, au fost garantul unui stil unitar, citeț și pătrunzător.

Expoziția este alcătuită din 38 de planșe mari. Aceasta înseamnă materiale substanțiale. Cât de mult ați lucrat pentru realizarea acestui proiect? Din ce mijloace a fost finanțat?

Fără îndoială, nu este o sarcină ușoară „înscrisura” CV-ului de față în epocă, suspendarea, ancorarea lui în epocă. Dar în cazul Illakowiczówniei, aceasta este o așa-zisă „activitate ușoară”, deoarece istoria ei și istoria Poloniei se completează într-un mod cu totul excepțional. Istoria ei este, în principiu, istoria țării noastre... Cel mai costisitor proces, în materie de timp, a fost procesul de achiziționare al materialului fotografic, despre care am amintit mai sus. Expoziția a fost finanțată integral de Ambasada Poloniei din București.

De ce fel de probleme v-ați lovit în munca dumneavoastră?

M-am lovit de un număr considerabil de probleme obiective, care necesită o abordare subtilă, matură. La fel ca și în cazul fiecărei povești care se desfășoară în trecut, așa și biografia Illakowiczówniei conține aspecte mai puțin plăcute, controversate sau chiar pur și simplu dificile – de care am putea să nu avem astăzi chef, sau pe care să le negăm dintr-un motiv sau altul.

Despre ce evenimente este vorba în cazul CV-ului Illakowiczówniei?

Poeta poloneză a fost martora unor mari evenimente tumultuoase ale istoriei și a văzut situații groaznice. Însă în cadrul expoziției nu poți să arăți totul. Expoziția este doar o selecție, abia o conturare a anumitor urme, schițe. Illakowiczówna a avut marele noroc și uriașul ghinion (sic!) de a fi aproape de evenimentele

mari din istoria Poloniei și a României: sub ochii ei și în brațele ei a căzut președintele Narutowicz, ucis în atentat, a fost martora pogromului evreilor din Cluj, sub ochii ei Cluj-Napoca s-a schimbat în Kolozsvár, apoi a văzut soldații sovietici, care au „eliberat” orașul, comițând, în același timp, violențe masive împotriva locuitorilor lui, iar în cele din urmă, ea – altfel decât cei mai mulți – a fost umilită de conducerea comunistă poloneză, care, timp de câțiva ani, i-a refuzat dreptul de întoarcere în țară... S-a întors în Polonia în calitate de *persona non grata*, un „nimeni” pentru noul „mediu”, „o persoană fără CV”.

Și cum a fost ca femeie?

Discutarea acestui aspect nu este posibilă fără o introducere corespunzătoare, deoarece trebuie să realizăm faptul că situația femeilor din Polonia interbelică a fost excepțional de bună față de cea a femeilor din alte țări din Europa. Cetățenele poloneze aveau drept de vot, aveau poziții înalte, aveau funcții de conducere în cadrul instituțiilor, lucrau în calitate de liber-profesioniste, reporterite, ziariste, ba mai mult chiar, în capitală au lucrat mult și ca șoferite de taxi. Pe acest fundal deja favorabil, Illakowiczówna a fost, de asemenea, atipică, pentru că, grație studiilor sale, „a înghițit” o porție uriașă de cultură occidentală, în versiunea ei britanică.

Nu știm multe despre educația ei, despre viața ei în societate...

A fost suplă și vivace. Practica alpinismul, călărea, făcea exerciții fizice, fugea, mânca puțin și ușor. A fost o femeie foarte independentă. Atât financiar, cât și în propriile judecăți. Trebuie să subliniem faptul că o caracterizau trăsături pe atunci neobișnuite, ca toleranța și deschiderea, deoarece nu avem voie să uităm că Polonia anilor 30 a fost perioada propagandei, a antisemitismului, a fanatismelor religioase. Presa poloneză de atunci colcăia de articole naționaliste. Politică de atunci nu se prezenta nici ea mai bine. Dar ea avea propria viziune asupra lumii, o viziune independentă, matură. Nu a fost îndoctrinată în niciun fel. Astfel, ea a fost mai aproape de britanicele moderne, de culturile străine fascinante, decât de mentalitatea poloneză tipică a acelor vremuri.

Dovada mentalității ei necramponate de

stereotipuri și a interesului deplin față de lumea înconjurătoare sunt articolele ei despre România, Finlanda, Irlanda sau Suedia. Limbajul articolelor sale – fără înfloriturile inutile, suplu, dinamic, la fel ca însăși perioada anilor '30 – exprimă aici deosebita impresie față de țara în care se afla. Din punctul de vedere al angajamentului emoțional, scrierile Illakowiczówniei despre România, se apropie de ciclul fotografiilor înfățișând România, cu titlul „Jurnalul meu românesc”, al cărui autoare este geniala fotografă Inge Morath, partenera de viață a marelui Henri Carter-Bresson. Scriitura primei dintre aceste două femei este precum obiectivul celei de-a doua: impresionantă, vie, sigură pe sine, curajoasă. Evident, pentru doamna Morath, România este o cu totul altă țară.

Avea familie, soț, copii? Care a fost atitudinea ei față de acestea?

Illakowiczówna nu a întemeiat o familie, probabil că bărbații pur și simplu nu o interesau...

Expoziția pe care o găzduim acum la Cluj nu este primul dumneavoastră proiect. An de an, dumneavoastră editați și calendare, în care, prin intermediul fotografiilor, oglindii istoria sau relațiile polono-române de astăzi.

Ideea acestor calendare ciclice este exploatarea pe mai departe a firelor ce unesc popoarele noastre. Până acum, ambasada a scos două ediții. Prima a fost dedicată anilor '20 și '30 în ambele țări, au fost abordate teme precum prietenia dintre mareșalul Pilsudski și regina Maria sau motive românești în teatrul polonez. Tema calendarului din acest an sunt Carpații și relațiile locuitorilor Poloniei și României față de aceștia, cu alte cuvinte, „mitul Carpaților astăzi”.

Dacă ați avea posibilitatea de a pregăti expoziții cu buget nelimitat, ce ați propune? Sub ce formă ați mai dori să le prezentați receptorilor de cultură români?

Cu mare drag m-aș dedica pregătirilor expoziției despre preotul Adam Czartoryski și politica sa balcanică, ce a fost un eveniment chiar și odioasă, fiind cu peste un veac înaintea timpului său! „Sevrăjul” necesită, de asemenea, amintirea contactelor polono – moldovene din secolele XV-XVIII, sau istoria fascinantă a familiei Movilă / Movileștilor (Mohyłowicze). Visul meu este să organizez o retrospectivă a fotografiei poloneze din secolul XX – știți că România până azi nu a făcut cunoștință cu fotografiile lui Witkacy?

Înainte de război, în Polonia și în România a trăit o mare comunitate evreiască. Evreii români și polonezi au fost un element integrant al culturii interbelice a acelor țări. Tema evreilor polonezi și români este o temă extraordinară pentru o mare expoziție, care, pe de o parte „ar salva de la uitare”, pe de altă parte, însă, ne-ar ajuta să ne înțelegem mai bine pe noi înșine și de asemenea istoriile dificile ale țărilor noastre.

Cum evaluați contactele culturale prezente dintre Polonia și România? Există multe activități culturale? În ce domeniu sunt ele cel mai bine dezvoltate și în ce domeniu încă prea puține?

Sunt rare și deseori nu valorifică pe deplin uriașul potențial reprezentat de experiențele și caracterele celor mai mari două țări din Europa de Est.

Vă rog să priviți colaborarea dintre instituțiile de cultură. În afara unui singur caz extraordinar, exemplar, cel al Muzeului Brukenthal din Sibiu și al Muzeului Național din Gdansk, a căror colabo-

rare are caracter regulat, practic nu există un asemenea schimb. Multe sunt cauzele acestei situații. Lipsa de habar, necunoștința personalului instituțiilor respective este doar una din principalele cauze. Mai mereu ne lipsește dinamismul. Doar avem la dispoziție fonduri europene. Nimic nu s-a pus în mișcare în chestiunea moștenirii culturale comune a traseelor carpatice; eu cred profund în cooperarea viitoare a muzeelor în aer liber, a conservatorilor arhitecturii de lemn, a schimbului de *know-how*, în ateliere comune.

La ce proiect lucrați în momentul de față?

Am o veste bună pentru locuitorii Clujului. Deja în perioada vacanței, din ziua în care Polonia preia președinția, vom deschide următoarea expoziție poloneză în capitala Ardealului. Nu vreau să divulg numele artistului, vă spun doar atât, că de această dată, expoziția organizată de instituția din Cracovia va fi găzduită de însuși Palatul Banffy!

Așteptăm cu nerăbdare realizarea următorului dumneavoastră proiect! Vă mulțumesc foarte mult pentru interviu.

* **Zaliścik** – fostă trecere de frontieră dintre Polonia și România. Astăzi, localitatea se găsește în Ucraina.

Tomasz Oginski – născut în anul 1975 la Cracovia, absolvent de istoria artei la Universitatea Iaghelonă din Cracovia. Locuiește și

lucrează în România de trei ani, în calitate de expert în materie de promovare în cadrul Ambasadei Poloniei la București.

Malgorzata Tomaszkievicz – născută în anul 1979 la Cracovia, absolventă de germanistică și relații culturale internaționale la Universitatea Iaghelonă, de asemenea, absolventă a Academiei de Muzică din Cracovia, secția de pian. De trei ani predă cursuri de limbă și cultură poloneză la

Universitatea Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca și la Centrul de Limbă și Cultură Poloneză, de asemenea în cadrul aceleiași universități.

Traducere din limba poloneză:
Edmond Nawrotzky-Török

Józef Bochenko

Kazimiera Illakowiczówna

Peste tot poți întâlni polonezi, nu doar refugiați din timpul războiului, ci și oameni care din cauze știute numai de ei au plecat din țară în vremuri absolut normale. Un astfel de om era domnul Bochenko, meșter dulgher în orașul ardelean Cluj-Napoca.

Pe vremea când domnul Bochenko nu era decât micul Józef Bochenko din Liov, nu se simțea prea împăcat cu soarta lui. De ce? Pentru că avea o mamă vitregă. Tatăl lui fiind feroviar, era plecat cu zilele, iar la întoarcerea acasă, maștera se tot plângea de Józef ba că e prea leneș, ba că se ține numai de șotii, ba că e sălbatic. Odată, când Józef a spart geamul vecinei, s-a speriat atât de tare la gândul pedepsei care-l aștepta, încât a fugit până la intersecția cu calea ferată și s-a așezat pe barieră, gândindu-se ce să facă mai departe. Avea deja opt ani. Cum stătea el pe barieră, a fost ademenit cu o chiflă și suit în căruță de un țăran care avea nevoie de un cioban la vite într-un sat la 40 de kilometri de Liov - practic, a fost răpit. L-am auzit cu urechile mele pe domnul Bochenko spunându-și printre lacrimi sfâșietoarea poveste. Dar ascultându-l, eu nu m-am înduioșat; dimpotrivă, m-am infuriat.

Cum vine asta? V-ați trezit în mijlocul unor țărani ruteni, vă era frică de vite, v-ați zdrelit picioarele pe miriște... cum de n-ați fugit?

Unde era să fug? Eram mic. Nu știam nici cum, nici când să încerc să scap. Mi-a fost frică.

Așa și-a dus zilele Józef vreo doi ani, până când un jandarm trecând prin sat a început să întrebe de unde a apărut într-o așezare de ruteni un copil polonez fără niciun „document”. Fără multă vorbă, l-a luat pe Józef la comună și de-acolo l-a trimis direct la Liov. Dar între timp se

întâmplaseră multe, într-un ritm halucinant: tatăl lui Józef Bochenko murise la scurt timp de la răpirea fiului, mama vitregă reușise să se mărite a doua oară undeva departe, fratele îi fusese trimis în ucenicie în afara Liovului... așa că în final, micul Józef i-a fost încredințat tot rutenului care îl răpise de la bun început, numai că de data aceasta pentru totdeauna, cu acte în regulă. Cum se face că Józef a reușit totuși să învețe tâmplărie, devenind un excelent meșter dulgher, nu știu. Eu l-am cunoscut ca un om trist, tăcut, respectabil și cinstit; l-am cunoscut ca pe un polonez din Cluj-Napoca.

Emigrase de mai bine de 40 de ani, nu se căsătorise nicicând, nu scria nimănui în Polonia, nu mulțumea nimănui niciodată pentru niciun serviciu, și nici nu se aștepta la nimic bun din partea oamenilor. Pe lumea asta nu iubea decât păsările. Făcea călătorii îndepărtate cu unicul scop de a prinde vreo gaiță, vreun graur sau vreun sturz pe care să-l îmblânzească și să-l învețe să vorbească precum oamenilor. În curtea din spatele casei atârna mereu o colivie de gaițe cu câte-un locatar vioi, vorbăreț, care știa să înjure ca un birjar în ungurește și să imite haotic ba mieunatul unei pisici, ba smiorcăiala unui copil, ba scârțâitul ușilor.

Odată mi-a spus domnul Bochenko emoționanta poveste a unui graur care se atașase atât de tare de el, încât după o perioadă mai lungă în care meșterul lipsise de acasă, la reîntoarcerea acestuia, păsării pur și simplu i-a plesnit inima de bucuria revederii.

Eu l-am descoperit pe domnul Bochenko la Cluj prin intermediul unui fotbalist polonez, care reușise cumva să scape dintr-un lagăr unguresc și se ascundea prin țară, visând să treacă pe ascuns

în Polonia. Domnul Bochenko l-a găzduit la el în atelier, dădându-l cu o grijă admirabilă, cum de altfel a luat mai târziu sub aripa sa protectoare pe un nefericit tânăr polonez al cărui frumos chip era devorat de erupții cauzate de tuberculoză.

Nu arareori în plimbările sale, domnul Bochenko își făcea apariția, la fel ca și mine, la mormântul soldatului polonez aflat pe deal, deasupra orașului, între mormintele soldaților români din 1939. Îmi împărtășea preocuparea pentru ca mormântul să aibă un aspect îngrijit iar crucea să fie lăcuită, indicându-mi să înlătur pământul de sub gard, pentru ca lemnul să nu se distrugă atât de repede. Ne ajutam unul pe celălalt după cum puteam: eu încercând să-i găsec clienți, iar el prin tot felul de servicii de tâmplărie pe care mi le făcea. Din tot felul de cutii vechi mi-a asamblat un scrin solid de lemn, scrin care s-a și întors cu mine în Polonia în 1947. Plecând înapoi în țară, i-am înapoiat toate obiectele pe care le făcuse pentru mine, precum și tot ce era din lemn în locuința mea. Apoi i-am trimis din Polonia ziare și chiar mi-a răspuns o dată, scriindu-mi că se răsturnase crucea pe mormântul soldatului polonez și că trebuise să o taie de jos și să o potrivească la loc. Într-un final, pachetul cu ziare mi s-a întors, cu informația că domnul Bochenko nu mai trăia iar apoi, la scurt timp, am aflat de la muncitorii ceferiști din oraș că l-au găsit pe vreme de iarnă aspră, neînsuflețit în atelier, în poziție șezândă, și că din cauza unei epidemii de gripă în care au decedat foarte mulți oameni, bietul de el a așteptat la morgă câteva săptămâni să-i vină rândul la înmormântare.

Se odihnește în tristul cimitir muncitoresc, iar pe mormânt i-a fost așezată o cruce din două țevi de fier.

Traducere de
Ioana Câmpean
Centrul de Limbă și Cultură Poloneză al UBB

Abanos de Ryszard Kapuscinski

Alin Codoban

În urmă cu câțiva ani, când încă mai aveam timp suficient pentru cititul de plăcere am dat peste o carte cu un titlu care la o primă vedere nu mi-a suscitât un interes special – *Abanos*. A fost însă prima carte scrisă de un autor polonez care m-a marcat. Pe măsură ce o citeam eram tot mai fascinat de frumusețea scrisului și de multitudinea de informații pe care o aflam despre un continent și despre niște oameni pe care în general îi ignorăm la un mod aproape absolut. Citind, rămâi cu impresia că ești mereu la fața locului, că trăiești evenimentul în locul celui care îl descrie – lucru care se datorează și talentului traducătorului Mihai Mitu de a reda în limba română bogăția expresiilor poloneze și nuanțele fine ale limbajului folosit.

Ce știm noi astăzi despre Africa? Poate ne interesează doar că au loc revoluții la Tunis și la Cairo și că Occidentul se luptă pentru petrol în Libia. Această carte merită citită pentru a putea bănuși ce înseamnă în realitate Africa. Așa cum spune chiar autorul Kapuscinski – el însuși un personaj fascinant – Africa nici măcar nu există dincolo de denumirea geografică, întrucât este un cosmos și un univers mult prea bogat pentru a-l reduce la un singur cuvânt.

Atunci când am citit prima dată cartea, am avut impresia că am în fața ochilor însemnări făcute de un reporter de război cu talente de nuvelist. În realitate Kapuscinski prezintă evoluția țărilor africane din momentul ieșirii de sub tutela colonială – o epocă de mari speranțe când cuvântului „libertate” îi era asociată instantaneu imaginea unui izvor de lapte și miere – până la perioada loviturilor militare și marilor măceluri și epurări etnice. Această relatare a evenimentelor istorice este însă intercalată cu prezentarea unor clipe din viața unor oameni simpli, care deși martori ai modernității, trăiesc după legi primare transmise de-a lungul generațiilor, iar un prim leitmotiv al cărții este tocmai acela că Africa este o comunitate spirituală a două lumi: a viilor și morților. Cei vii sunt izbăviți de nimicnicia și neputința lor doar de sprijinul permanent pe care străbunii îl oferă urmașilor, asemeni unei mari familii care transcende timpul istoric. Interesant este și sentimentul pe care cititorul îl are atunci când intră în contact vizual cu un peisaj mereu în schimbare, cu o lume care azi există iar mâine s-ar putea să piară fără urmă, cu oameni care azi vorbesc despre pace iar mâine pornesc la război. Tocmai acest sentiment – dificil de explicat – îl

face pe acesta să perceapă un al doilea leitmotiv al cărții, și anume provizoratul, nimic nefiind în Africa dinainte stabilit, totul este temporar: azi este, iar mâine deja a încetat să mai fie, s-a șters până și din memoria oamenilor.

Povestirea în sine se constituie într-o subtilă morală pe care autorul o face lumii noastre, europene. Spun asta întrucât deși avem în fața ochilor crimele, violurile, torturile la care tiranii multora din țările respective și-au supus frații, surorile sau mamele, avem pe undeva sentimentul propriei noastre vinovății. Aparținem civilizației care haină împărțit Africa în funcție de propriile interese, i-a supt seva bogățiilor de tot felul și i-a exploatat fiii pe plantațiile din Lumea Nouă. Nu doar că europenii prin acțiunile lor au pus semintele genocidului și războiului fratricid, dar l-au și întreținut, Africa fiind, de fapt, multă vreme teatrul confruntării ideologice dintre Est și Vest, locul în care totul e permis și în care nu avem nevoie de reguli pentru a dovedi ceea ce suntem în realitate. Această carte îl ajută pe cititor să înțeleagă printre altele, cum și de ce au apărut despoți ca Amin în Uganda sau cum a fost posibil măcelul între Hutu și Tutsi.

Recomand această carte – ca de altfel toate cărțile lui Ryszard Kapuscinski – tuturor aceluia care vor să înțeleagă lucrurile esențiale ale vieții, întrucât Africa descrisă într-un stil unic, prin frumusețea diversă a peisajului ei, prin simplitatea oamenilor și obiceiurilor, precum și prin dramele proprii ni se prezintă ca depozitarul lumii primare care nu a încetat să existe în sufletul niciunui dintre noi.

Jerzy Popieluszko un film, un erou, un model

Ioana Câmpean

Pe 5 aprilie, Centrul de Limbă și Cultură Poloneză și Casa de Cultură a Municipiului Cluj au invitat publicul clujean la o seară de film polonez, propunându-le drama biografică „Popieluszko. Libertatea este în noi înșine” („Popieluszko. Wolność jest w nas”). Filmul lansat în 2009 în regia lui Rafal Wiczynski spune povestea omului Jerzy, a preotului carismatic ce a reușit să mobilizeze oamenii în jurul său și să le insuflă curaj. Percept ca disident politic, Popieluszko a fost asasinat de Securitatea poloneză în 1984, moartea sa suscitând oprobiul națiunii. Pentru martiriul său, preotul Popieluszko a fost beatificat în 2010.

De ce este important acest film?

Pentru că dezvăluie reacția poporului polonez la comunism, la cenzură și modul în care energiile individuale au știut să găsească comuniunea iar orgoliile să-și plece fruntea pentru ca Solidaritatea să se poată naște.

Cine este Jerzy Popieluszko?

Un preot. Preotul Solidarității. Unul dintre eroii naționali ai Poloniei urmat și ascultat de mulțimi considerate periculoase de regimul comunist.

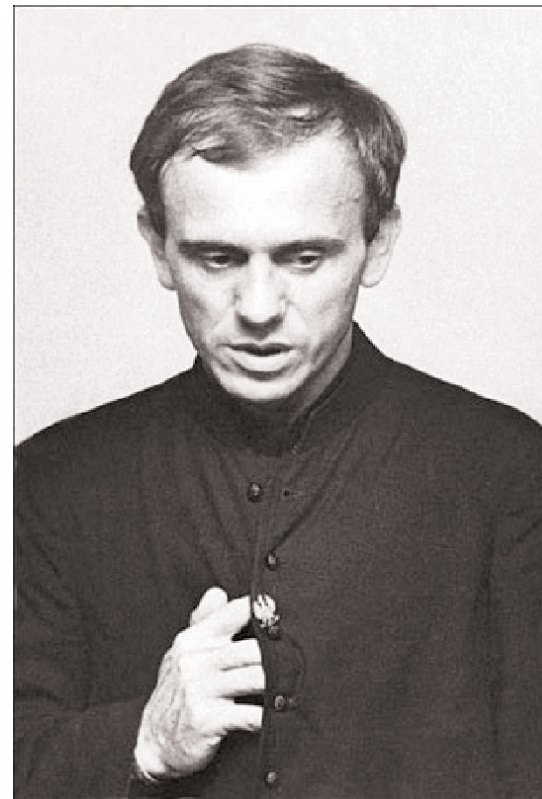
Jerzy Popieluszko s-a născut în 1947 într-o familie modestă. A fost un copil timid, care a ales calea preoției de timpuriu. Devenind vicar la Varșovia, misiunea lui a fost să lucreze cu

tinerii – rezultatul a fost o mobilizare exemplară a acestora în asigurarea asistenței medicale în timpul vizitei Papei Ioan Paul al II-lea în Polonia, în 1979.

Alegerea Cardinalului polonez Karol Wojtyła ca Papă și vizita acestuia în Polonia au dat un profund sens de comuniune unei societăți care devenise fărâmițată, preocupată de grijile zilnice.

Discursul Papei din Piața Victoriei din Varșovia „*Fie ca Duhul Tău să coboare și să reînnoiască fața pământului, a acestui pământ!*” a avut darul de a le da polonezilor forță spirituală, sentimentul unei identități colective și libertatea ce decurge din manifestarea voinței colective. La discursurile și slujbele Papei s-au adunat mulțimi calme, disciplinate dar vibrante. Vizita Papei i-a făcut atât pe polonezi, cât și pe autoritățile comuniste conștienți că lucrurile nu aveau cum să rămână la fel ca înainte.

Într-adevăr, în 1980 în întreaga Polonie au izbucnit proteste în lanț datorită creșterii inflației și prețurilor la alimente. La șantierul Naval de la Gdansk, Comitetul de grevă condus de Lech Walesa afișează faimoasele 21 de postulate, dintre care șapte au caracter politic: greviștii cer dreptul de a avea sindicate independente, dreptul la grevă, libertatea de expresie, eliberarea prizonierilor politici, creșterea salariilor, condiții mai bune de viață. Curând, cele 21 de postulate de la Gdansk sunt preluate de greviștii din întreaga țară.

Acum se naște Solidaritatea – un sindicat numărând 10.000 de membri la înființare și care se transformă într-o veritabilă mișcare națională (în punctul de maximă dezvoltare numără 9,5 milioane de membri). Acum, pentru prima dată, Biserica Catolică și intelectuali din opoziție, ca Tadeusz Mazowiecki și Bronislaw Geremek se aliază cu muncitorii greviști, consiliindu-i.

Filmul prezintă cadre care nouă, românilor ce am cunoscut comunismul, ne-ar fi dificil de imaginat: muncitorii greviști se spovedesc preoților iar pe zidurile fabricilor în grevă sunt pictate portretele Papei Ioan Paul al II-lea și al Maicii Domnului de la Czestochowa.

Jerzy Popieluszko devine preotul oficial al greviștilor, oficiind liturghii și spovedindu-i pe

cei din Nowa Huta, sprijinind proaspăt-constituitele structuri sindicale din Varșovia.

După instaurarea Legii Marțiale în 1981 și declararea sindicatului Solidaritatea ca ilegal, Popieluszko se implică în activitățile Comitetului pentru sprijinirea greviștilor arestați.

În 1982, Jerzy Popieluszko oficiază prima Liturghie pentru Patrie în fața a 20.000 de oameni. Aceste slujbe speciale, la care actori și oameni de cultură sunt invitați să citească din Evanghelie și din literatura clasică îi aduc lui Popieluszko o uriașă popularitate, atât prin numărul foarte mare de participanți (de ordinul zecilor de mii), cât și prin sutele de scrisori pe care le primește din întreaga Polonie.

„Acesta este scopul esențial, ca suferințele pe care oamenii le îndură în fiecare zi la serviciu, în închisori, pe stradă, să nu se irosească în zadar. Acesta e rolul preotului, de a direcționa suferințele poporului spre Dumnezeu, prin intermediul Sfintei Slujbe, pentru ca Dumnezeu să poată să le preschimbe în grația necesară întăririi speranței, rezistență în păstrarea bunelor intenții, în intensificarea fraternității și solidarității între oameni.

Deși nu existau accente politice în slujbele lui Popieluszko și nici îndemnuri la revoltă împotriva orânduirii, datorită amplorii pe care o

ia fenomenul la nivel național și a pericolului pe care îl reprezintă acest om în stare să mobilizeze mulțimi atât de impresionante, Securitatea poloneză începe să-l urmărească, să-l amenințe.

„Să ne rugăm să nu ajungem să cunoaștem frica, intimidarea, dar mai presus de orice, răzbunarea și violența!”

E arestat, defăimat în presă, iar dezmințirile sale nu văd lumina tiparului. În cele din urmă, pe 19 octombrie 1984 e răpit de Securitate, bătut cu bestialitate și aruncat în apele Vistulei. Trupul îi e găsit 11 zile mai târziu.

Pe 3 noiembrie 1984, râuri de oameni curg spre biserica Sf. Stanislaw Kostka unde se oficiază slujba de înmormântare, înarmați cu steaguri și pancarte:

“Am venit să participăm la înmormântare. Semnează: un grup de credincioși”

“El a fost doar unul, dar în spatele lui stau milioane”.

La slujbă participă 400.000 de credincioși și peste o mie de preoți.

Din 1984, mormântul lui e păzit 24 de ore din 24. În Varșovia există doar două astfel de locuri simbolice: mormântul soldatului necunoscut și mormântul lui Popieluszko. Se estimează că din 1984 până acum, mormântul său a fost vizitat de peste 18 milioane de pelerini.

Jerzy Popieluszko a fost beatificat pe 6 aprilie 2010. Moaștele sale sunt depuse în mai

multe biserici din Polonia, unele dintre ele purtând chiar hramul său. Există în Polonia 73 de orașe în care o stradă poartă numele Popieluszko.

În mentalitatea europeană contemporană, asocierea dintre biserică și sfera politico-socială reprezentată de mișcările sindicale, de grevele Solidarității poate părea nepotrivită. Nu și în Polonia.

Pentru polonezi, credința nu e ceva ce ține doar de sfera privată a vieții individului, ea e importantă și în sfera socială, având o dimensiune socială și națională.

Credința se împletește cu patriotismul, relevantă în acest sens fiind regăsirea pe unele steaguri poloneze a devizei: *“Dumnezeu, Onoare, Patrie”*.

De ce e important acest film?

Pentru că în acest tulbure secol XXI nu mai vedem calea de urmat, nu mai avem modele morale care să ne încurajeze să spunem adevărul cu orice preț, să nu acceptăm ipocrizia, să ne opunem violenței, moșticiei, nedreptății chiar prin tăcere, să nu stăm pasivi, așteptând

să „ni se întâmple” ceva.

„Rostirea adevărului, viața trăită în adevăr, pot costa scump și sunt riscante uneori, dar numai pleava nu costă nimic. Pentru grâul adevărului omul trebuie să plătească.”

Cred că noi românii nu suntem conștienți de forța care doarme în noi. Suntem o națiune de individualități, încă nu știm să formăm o unitate, să fim solidari. Cuvintele „împreună”, „curaj”, „conștiință” ne reprezintă prea puțin ca popor. Suntem atât de departe de poporul mare care am putea să devenim mai ales pentru că reperatele morale au dispărut din orizontul nostru vizual. De aceea filme cum e acesta sunt necesare.

„Omul nu are voie să folosească violența; fiecare manifestare a violenței dovedește inferioritate morală!”

Cracovia, orașul artelor

Adrian Popescu

La început a fost o descoperire a copilului care eram, văzând catolicii bucovineni, din orașele vacanțelor mele nordice, atât de deschiși la suflet cu ai mei cei din Rădăuți... Erau asemanători cu noi, acești vecini, sau prieteni polonezi, deși nu identici. Fervoarea credinței lor, care-i făcea să nu lipsească de la liturgiile duminicale, sau de la joia Sfintei Rita, mi se părea mai intensă decât a noastră... Apoi, iscodindu-mi tatăl, originar din apropierea Cernăuțului, am aflat uimit că bunica, dinspre tata, se chemase ca domnișoară Elena Janosewska, eram o optime polonez, așadar. După mai multe decenii, ajuns la Czestocowa, cu un grup de pelerini, ca invitat al Acțiunii catolice italiene, poloneze și române, arhiepiscopul Edward Nowak, m-a întrebat, în sacristie, unde ne primise, dacă știu limba polonă. Nu, dar italiana ne putea servi drept limbă de comunicare, de comuniune, de fraternizare... bunica, da, ea știuse... Sanctuarul de la Jasna Gora, reședința credinței națiunii poloneze, unde se păstrează și se venerază icoana Sfintei Fecioare, Madona Neagră, cea îmbrăcată în odăjdii de preț, perle, pietre prețioase, dar și cu două dăre prelungi pe obraji, lăsate de săbiile barbarilor năvălitori, e mai mult decât o mănăstire celebră și un muzeu impresionant - este unul dintre locurile simbolice ale Europei creștine.

Cracovia, unde pașii mei au străbătut străzi și piețe, împreună cu pașii altor confrăți, Petru Poantă, Mihai Tatulici, Gabriela Adameșteanu, Ioana Ieronim, Doina Uricariu, etc. pe lespezile sonore ale Wawelului, unde dorm Jagellonni, înseamnă alt loc al mentalului cultural european. Ca Praga sau Viena, unde Mitteleuropa își conține religiozitatea și obiceiurile într-un buchet multicultural. Ca demult, Cernăuțul interbelic, unde librăriile orașului fuseseră mai numeroase decât brutăriile, se spunea, sau după 1944, în Rădăuții rudelor mele, oraș poliglot, multireligios, de care Norman Manea își va aminti cu emoție, într-un dialog pe care l-am provocat, la sediul clujean al Filialei Uniunii Scriitorilor, cu sentimentul că avem ambii reminiscențe bucovinene prețioase. Da, mărturisirea prozatorului celebru, copil, petrecuse sărbătoarea Crăciunului la un prieten, polonez, român, nu precisase, nu conta, de fapt, conta că fusese primit cu caldura de familia colegului de clasă.

Cracovia cafenelelor, a vitrinelor elegante, al bunului gust, al rafinamentului simplității. Cracovia adună, în numele său cu multe vocale, tinerețea Sfântului Părinte Ioan Paul al II-lea, în orașul baroc acest fiu al unor polonezi modești, dar cu frica de Dumnezeu, compune poeme, se roagă, îl frecventează pe A. Tiranowschi, un inițiat al contemplației mistice, scrie teatru religios, recitat, dar, mai cu seamă, studiaza Teologia și Filosofia, în secret, scapă de deportare, muncește pe șantier, unde cară pietre, citește mult, are un accident, va mai avea și altele, peste ani buni.... Fecioara îl ocrotește, mereu, ca în cazul atentatului... Cracovia, orașul artelor unde „Doamna cu hermelină” a lui Da Vinci e numai perla de la Muzeul contelui Czartoriski, celelalte lucrări renascentiste adăugându-i-se firesc. Catedrala S. Maria, vitraliile lui Wispianski, galeria comercială Sukenice, cea cu vădit aspect italian, comparabilă cu Piazza dell Erbe, din Padova, apoi Biserica franciscană a Măslinilor, S. Oliwa. Acolo, am văzut, pentru prima dată, imaginea statuii, alb

de zapadă neîncepută, montană, a Fecioarei din Fatima. Ei, la Fatima, Ioan Paul al II-lea îi va oferi glonțul extras din trupul său, după ce Papa polonez se va întrema. Local și universal. Cracovia cupolelor, dar și Varșovia turlor zecilor de biserici, capitala pe care o revezi în 2000, cu scriitorii garniturii literare „Europa express”, trenul care unește țări și mentalități, obiceiuri și stiluri, coexistând în dialogul scrisului contemporan. Nu departe de Palatul Culturii, întrebând femeile în vârstă, sau pe călugărița, pe care ți-o scoate norocul, sau Altineva, în cale, după un părculeț discret, găsești biserica pe care o cauți, dimineața. Stai cu enoriașii locului și o jumătate de oră te simți polonez, fără a fi pe deplin. Ori, mai bine zis, european din România, unde Blajul și Lwowul greco-catolicilor au destine dramatice comune. Cracovia este pentru mulți clujeni orașul consulului polonez, de mai târziu, la București, Kazimir Jurczak, doctorandul, de acum câteva decenii, al profesorului Ion Vlad, lector la Universitatea cracoviană, împreună cu Carmen Vlad. Cracovia e chiar tinerețea multora dintre noi, mă întorc mai des, imaginar, pe străzile acestui oraș polonez, cu aer renascentist târziu și baroc, mai mult decât în medievalul oraș al lui Copernic, Torun, sau în curajosul, de mai multe ori în istorie, Gdansk. Acolo, pe când noi flanam încântați pe străzile superbe, la magazinele de pe cheiuri cu chihlimbar, Lech Walesa aduna oamenii șantierului să formeze sindicatul liber, care la noi abia se năștea cu tenacele Gheorghe Cană în frunte... Nu știam atunci că un ziarist și eseist cu puterea de a gândi nuanțat, neresentimentar, lucid și decis, om onest și incoruptibil, Adam Michnik, va fi un veritabil teoretician al celor revoltați, gășind miraculosul, eficientul, prețiosul liant între două clase sociale, muncitorii și intelectualii polonezi, clase care la noi nu au prea dialogat, înainte de 1989.

Polonia poetului Tadeusz Rosewicz, excelent tradus de Nicolae Mareș, cea a lui Cezslaw Milosz, publicat de revista „Steaua”, înșelând vigilența cenzorilor, colaborarea „steliștilor” cu publicațiile cracoviene și varșoviene, revista „Poezja”, de pildă, apoi Polonia Papei Ioan Paul al II-lea, pe care l-am văzut de câteva ori, de aproape, la audiențele colective din basilica San Pietro în Vaticano, sau în curtea interioară a Palatelor apostolice, sunt pentru mine experiențe

ale universalului... Glasul din 1978, al lui Karol Wojtila, care se adresa mulțimii din Piața cu coloanele lui Bernini, plină ochi, direct în italiană, nu l-am uitat. „Vin de departe...! Nu vă fie frică! Deschideți-i larg porțile lui Cristos!... “Nici acelasi glas, mai obosit, după decenii, prin 2000, nu l-am uitat, glumind la fereastra sa, după „Angelus-ul duminical „Azi e zi de sărbătoare, la Castelli romani, se bea un vin bun la Castelli romani”!... Din vinul acela am băut și eu, în trapeză, refectoriul milenarei mănăstiri Grottaferata, unde comunitatea de călugări greci, după Schisma din 1054, au rămas fideli Sfântului Scaun, și nu au mai revenit în Grecia ortodoxă, dar oficiind tot în rit bizantin.

Sfântul Părinte a dovedit că pentru un creștin autentic dialogul fratern e singura soluție de conciliare rodnică în spirit. „Vindecarea memoriei”, iertarea, doar ea cicatrizează rănilor istoriei, ne spunea Papa polonez. Dă el însuși un clar exemplu, își iartă călăul, vizitându-l la închisoarea romană „Regina Coeli”, apoi, alt gest istoric, face o vizită frățească la Sinagoga din Roma, scrie enciclica „Frații noștri mai mari”, inițiază „Întâlnirile” de dialog interreligios de la Assisi. Toate acestea, altele, reflectând, oglindă a sufletului curată, ceva din spiritul Cracoviei, unde religia sau arta, sau obiceiul celui e respectat.

Faustina Kowalska, sora poloneză care-i vorbește lumii catolice despre Milostivirea Divină a lui Cristos, devoțiune încurajată de Ioan Paul al II-lea, care o beatifică pe călugăriță, 1993, apoi o canonizează, 2000, este și ea o poloneză universală. Care se odihnește în Sanctuarul Milostivirii Divine din Cracovia. O parte dintre moaște sunt însă și în catedrala bucureșteană Sfântul Iosif.

La Cluj, luna trecută, doi artiști deschideau o expoziție, grafică de Piotr Jarguz, un profesor cracovian cu lucrări de o energie emoțională, aproape violentă, tradusă gestual prin negrul intens pe albul hârtiei sau prin explozii de culoare, ce par cosmice. Și Serge Vasilendiuc, un pictor originar din Basarabia, clujean o vreme, care semnează peisaje italiene, de un calm abstract. Ambele stau, grafică și pictură, sub titlul comun „Viatoris” „Călătorul” Unul dornic de experiențe formative, o experiență pe care Cracovia știe să o ofere multor artiști.

Coordonatori:

I. Maxim Danciu
Adrian Grănescu

